

BOCSKOR,
csizma,
PADUKA

KALANDOZÁS A LÁBBELI
KÖRÜL

BOCSKOR, BOOT, PADUKA:
Adventures in Footwear

KIÁLLÍTÁSI VEZETŐ

BOCSKOR, CSIZMA, PADUKA

Kalandozás a lábbeli körül

BOCSKOR, BOOT, PADUKA:

Adventures in Footwear

A KIÁLLÍTÁST RENDEZTE ÉS A KIÁLLÍTÁSI VEZETŐT ÍRTA / CURATORS AND CATALOGUE TEXT BY

**Fülöp Hajnalka, Katona Edit,
Kerezi Ágnes, Sedlmayr Krisztina**

A KIÁLLÍTÁSI VEZETŐT SZERKESZTETTE / EDITOR

Sedlmayr Krisztina

KÖZREMŰKÖDŐ MUZEOLÓGUSOK /

PARTICIPATING STAFF MEMBERS

**Földessy Edina, Főzy Vilma,
Kőszegi Gábor, Pálóczy Krisztina,
Szuhay Péter, Wilhelm Gábor**

KIÁLLÍTÁSI ASSZISZTENS /

ADMINISTRATORS

Bagi Hajnalka, Boldogh Balázs

KÉPVÁLOGATÁS / PHOTO SELECTION

**Csorba Judit, Gebauer Hanga,
Stekovics Rita, Szotzfried Árpád,
Tasnádi Zsuzsanna**

RENDEZÉS ÉS LÁTVÁNY /

DIRECTED AND VISUALS BY

Jerger Krisztina

GRAFIKA ÉS MOZGÓFILM / GRAPHIC

PRODUCTION AND CINEMATICS

Gerhes Gábor

KIVITELEZÉS / PRODUCTION

**Narmer Építészeti Stúdió
Bozsik Gyöngyi, Cseke Ferenc,
Dvorák Sándor, Kis Zoltán, Nagy-
marosy Ádám, Nagel Edith, Szabó
László, Szekrényesi Réka, Welker
Gábor – Néprajzi Múzeum**

PROJEKT-KOORDINÁCIÓ /

PROJECT COORDINATION

Major Gábor Sándor

NYOMTATÁS / PRINTING

Kapitális Nyomda Kft.

MŰTÁRGYVÉDELEM, RESTAURÁLÁS
ÉS INSTALLÁLÁS / CONSERVATION,
RESTORATION AND INSTALLATION

**Balázs Gyula, Csikós Csilla, Fábíán
Mária, Forgó Erika, Gyürky László,
Németh Gábor, Perger Katalin,
Tumpek Eta**

MŰTÁRGYFOTÓK, DIGITALIZÁLÁS /
PHOTOGRAPHY, DIGITIZATION

Kerék Eszter

FILMSZERKESZTÉS, DIGITALIZÁLÁS /
FILM EDITING, DIGITIZATION

Csibi Balázs, Csorba Judit

KATALÓGUSTERV / CATALOGUE
GRAPHIC DESIGN

Gerhes Gábor, Medve Zsuzsa /

Art-And Produkciós Iroda

SZÖVEGGONDOZÁS / TEXT EDITOR

Krasznai Katalin, Sedlmayr Krisztina

FORDÍTÁS / ENGLISH TEXT

Rachel Jane Maltese

SAJTÓ ÉS KOMMUNIKÁCIÓ / PRESS
AND COMMUNICATION

Hering Orsolya, Lovas Judit

MŰZEUMPEDAGÓGIA /

MUSEUM EDUCATION

Bodnár Kata, Joó Emese, Koltay Erika

KÖZREMŰKÖDŐK, KÖLCSÖNZŐK,
AJÁNDÉKOZÓK ÉS KONZULENSEK /
PARTICIPANTS, LENDERS, DONORS,
AND CONSULTANTS

**Balassa Mária, Cehigyan Márk, Dagadu
Ben, Dospoly Andor, F. Dózsa Katalin,
Furcsa Gábor, Györfi Hajnalka, Halmai
Vilmos, Hans van der Splinter, Kalló
Kálmán Hajnalka, Kézdi Nagy Géza,
Kővesdi Lilla Dóra, Magyar Ferences
Könyvtár és Levéltár, MTA Bölcsészettudo-
mányi Kutatóközpont Zenatudományi
Intézet, Nagy Imre, Óváry Eszter, Örmény
Katolikus Lelkésztség, Vera Prokopieva,
Régi Tamás, Shahira Mehrez, Stekovics
Rita, Tesfay Sába, Torda Katalin, Torma
László, Veronika Sena Dagadu**

PROJEKT MENEDZSER, FELELŐS

KIADÓ / PROJECT MANAGER,
PUBLISHER

Kemecsi Lajos főigazgató

Néprajzi Múzeum, 2017

Museum of Ethnography, 2017

ISBN 978-615-5682-04-9

A KIÁLLÍTÁST ÉS A KIÁLLÍTÁSI VEZETŐ
MEGJELENÉSÉT TÁMOGATTA /
EXHIBITION AND CATALOGUE
SUPPORTED BY

Nemzeti Kulturális Alap miniszteri kerete
Nemzeti Kulturális Alap Közyűjtemények

Kollégiuma
Népi Hagományok Alapítvány

NÉPRAJZI MÚZEUM

MUSEUM OF ETHNOGRAPHY

Nemzeti Kulturális Alap

A Néprajzi Múzeum
fenntartója az

EMBERI ERŐFORRÁS
MINISZTERIUM

BOCSKOR, *csizma,* PADUKA

KALANDOZÁS A LÁBBELI
KÖRÜL

BOCSKOR, BOOT, PADUKA:
Adventures in Footwear

2017. MÁRCIUS 5. – 2017. NOVEMBER 30.
5 MARCH 2017 – 30 NOVEMBER 2017

Néprajzi Múzeum
Budapest, 2017

BEVEZETÉS

A kiállítás a Néprajzi Múzeum gyűjteményének egy tárgytypusa, a lábbelik példáján mutatja be a néprajzi tárgy idő- és térbeli változatosságát, használatának és jelentéseinek gazdagságát. Kísérletet tesz arra, hogy a múzeum Kárpát-medencei és nemzetközi lábbelianyagának jelentős részét, csaknem kétszáz év különféle tárgyait egymás mellé helyezze a merítést együtt értelmezze. Kulturális kalandozásra hív: a magyar vidék, Európa és távoli földrészek reprezentánsainak aprólekos megfigyelésére. A kiállítás nem teljes öltözetek részeként láttatja a lábbeliket – a „viseletkiegészítők” ezúttal főszerephez jutnak. Az anyagot nem rendeztük időrendi sorba, és régiók szerint sem illesztettük össze. A bevezető három példa – bocskor, csizma, paduka – kibontása és a mezítlábasság terme után a tárgyakat a hétköznapi és ünnepek fogalma köré csoportosítottuk. Éghajlat, földrajzi és épített környezet, életmód, vallás, társadalmi nem, életkor kategóriái tagolják tovább az anyagot. A tárgyak egy részének készítéséről és használatáról bőszeges ismeretekkel rendelkezünk, többségük értelmezésében azonban csak a szakirodalom és analógiák nyújtanak segítséget.

Valamennyi bemutatott lábbeli kézművestermék, otthon vagy cipész, csizmadia által készített darab. Többségüket kisebb közösségekben, falvakban használták, de a magyar és a nemzetközi anyagban is akadnak nagyvárosi példák. A gazdag, nagyszámú gyűjtemény lehetőséget nyújt arra, hogy az egyes típusokból variációkat is bemutassunk. A sokféle lábbelit a környezethez való alkalmazkodás, adaptáció eszközeként és a különböző kultúrák tárgyi kifejeződéseként szólaltatjuk meg. Elsősorban az ünnepi lábbeliknél válik fontos szemponttá az általuk hordozott szimbolikus tartalom: a társadalmi rang, a vagyoni helyzet, az életkor, az alkalom. Tükörözve a kollekción arányait, kiállított tárgyaink között is több a női viseletdarab. A divat fogalma a köznépi lábbelik esetében is értelmezhető, az általános normakövetés és a ritkábban tetten érhető egyéni ambíciók, választások példáival.

A kiállítás fényképek, filmek segítségével, de mindvégig a múzeumi tárgyat középpontba állítva beszél a köznépi lábbelik kulturális sokszínűségéről. A rendezési koncepción is ezt segíti: a tárgyak a termék közepén futó tárlókban és a falakon kiemelve láthatók, a kiegészítő információkat a termék szélén helyeztük el.

SEDLMAYR KRISZTIINA

BESZÉDES LÁBBELIK

A kiállítás címe három különböző típusú lábbelire utal, amelyek egymástól távoli földrajzi helyeket, korszakokat és kultúrákat képviselnek, technikai jellemzőik és funkciójuk is eltérő. Ugyanakkor a példaként kiemelt első három tárgy a múzeumi gyűjtés jellegére és a tárgykutatás különböző lehetőségeire is rámutat. A gyűjteményben őrzött tárgyak egy csoportját különlegességük, esztétikai értékük miatt távoli, egykor nehezen megközelíthető régiókban gyűjtötte az érdeklődő utazó. Más tárgyak a muzeológus terepmunkája során, személyes kapcsolatok révén kerültek a múzeumba. A különböző gyűjtési helyzetekből adódóan a tárgyakról különböző ismeretanyaggal rendelkezünk, így a kutatás kiindulópontja és a tárgy megközelítésének módja is nagyon eltérő lehet. A lábbelik megismerésének folyamata, a kutatás maga a muzeológus „kalandozása” távoli és közeli kultúrákban.

Montenegrói parasztlak.
1910-es évek

Montenegro (ma: Crna Gora)

Az A. Reinwein könyvkiadó képeslapja/fotó: ismeretlen
Néprajzi Múzeum; Ny 207

Цетиње
Црногорски Сельаци
Montenegrinische Bauern · Paysans monténégrins

Bocskor, opanke

Montenegró (ma: Crna Gora), 1911

Néprajzi Múzeum; ltsz.: 89262/a–b

A montenegrói bocskort 1911-ben vásárolta a Néprajzi Múzeum a belgrádi Néprajzi Múzeum igazgatójától, Trojanovic Simától. Az a tárgycsoport, amellyel együtt a bocskor is a gyűjteménybe került, több balkáni régió anyagi kultúráját reprezentálja. A tárgyak adatolása a korabeli gyakorlat szerint szűkszavú, származási helyként csak a nagy tájegységet jegyezték fel.

A korabeli Balkánon a bocskor volt a legolcsóbb lábbeli, saját nevelésű háziállat bőréből otthon is készülhetett. A bemutatott darab alapanyaga kecskebőr; talpán meghagyták a kecske szőrét. A szakirodalomból ismert, hogy a 19. század közepéig a Balkánon kevés bőrkikészítési eljárást ismertek, gyakori volt a szőrös bőrből varrt bocskor. Szerkezeti szempontból hasonló azokhoz a szerb bocskorokhoz, amelyeket a 19. század második felében a cipőkhöz hasonlóan felsőrésszel készítettek. Kivitelezése szakértő bocskorvarró munkájára utal. A korabeli lábbelik többségéhez hasonlóan ez is egylábás, és a két fél pár mérete is különböző.

A kemény szárú, hímzett ráncos csizma Kalotaszeg „Cifravidékén”, ahol a hagyományos ünnepi viseletet megújító törekvések a 20. század végén is érvényesültek, jelentős presztízsértékű lábbeli volt. Az ipari munkából származó jövedelmet a lakosság gazdag kelengyék összeállítására fordította, amelynek fontos eleme volt a ráncos csizma. Inaktelkén a fiatalok tizenhat éves korukban, konfirmálásra kaptak hagyományos csizmát, amelyet azután a nagy egyházi ünnepeken, az esküvőjükön és színpadi fellépéseken viseltek: a leányok pirosat, a legények feketét. Az utóbbi ötven évben helybeli cipész és csizmadia, Tárkányi János (sz. 1924) varrta az inaktelki fiatalok csizmáját.

A csizma tulajdonosa, Kalló Kálmán Hajnalka (sz. 1973, Inaktelke) egy Békés megyei kórházban ápolónő. Inaktelkén nőtt fel, ipari munkás és földművelő családban. A legszebben hímző falubeli nők egyike, gyak-

Csizma, női, magyar
Inaktelke (Inucu, Románia), 1989
Magántulajdon

ran segített a szomszédos cipésműhelyben, a csizmák díszítőmotívumait rajzolta meg. A helyi elvárásokkal szembehelyezkedve nem ment férjhez, hanem szakmát tanult, majd követte bátyját Magyarországra.

A kiállított hímezett csizma tulajdonosának legértékesebb lábbelije. A hozzá való festett marhabőrt Budapesten vásárolták, a ráncolt részhez és a béléshez szükséges juhbőr a bogártelki tímártól származott. A csizma bonyolult munkafolyamatok során, hetekig készült a műhelyben.

A virágmotívumokkal díszített, ezüstözött, sáfránylazúrral lakkozott *paduka* valószínűleg Indiából vagy indiai migrációs területről származik, tipikus indiai lábbeliként azonosítható. A lábnyomot idéző, egy darab-ból faragott fatalp ékkel rögzített gombja a nagy és a második lábujj közé illeszkedik.

A lábbelik megnevezése az ókori indiai nyelvekben 'láb' vagy 'járás' jelentésű szótővel alkotott szó. Szanszkrit szótárakban a 'cipő' értelmű fogalmak mindegyike tartalmazza a *pada* szót. Az ujjgombos fatalp a leggyorsabb lábbeli, amely India meleg égövi területein forró homokon és köves ösvényeken járva védte a lábat. Egyszerű, díszítetlen *padát* viseltek a szegények, a vándorkoldusok, a vallási tanítók. Értékesebb fából vagy féldrágakőből, ezüsttel, elefántcsont berakással, aranygombbal készült a gazdagok számára, talpának magassága viselőjének rangját és hatalmát is jelezte. Napjainkban a *padának*, az indiai tárgyi kultúra különleges elemének nagyméretű változatai a nyilvános tereket díszítik.

««
Ujjgombos fatalp, *paduka*,
női
India, 19. század
Néprajzi Múzeum;
ltsz.: 24523/a–b

Zulu harcos
Dél-Afrika
Néprajzi Misszió felvétele,
1896 előtt
fekete-fehér pozitív, 10×15 cm
Néprajzi Múzeum; F2833a

A MEZÍTLÁBASSÁG NÉPRAJZA

A 19. század elejétől egyre gyarapodó néprajzi források – naplók, feljegyzések, rajzok, később fényképek és filmek – a mezítlábasság jelenségét is elérhetővé teszik. A lábbeli hiánya a felöltözött ember feltűnő jellemzője, a testet alig takaró viseletnek pedig természetes részlete. Az etnográfia által vizsgált hagyományos kultúrákban ez a két véglet és a jelenség különféle, időben/térben való átmeneti formája is általános volt. A mezítlábasság a természethez közel élők és a nagyvárosok lakói körében egyaránt jelen van – ma már egyre szűkülő körben.

Az éghajlat többnyire meghatározza a lábbeli jellegét vagy hiányát. A hideg égöv lakói ezt a viseletdarabot csak a rövid nyári időszakban nélkülözhetik. Ismert azonban a testüket prémbe burkoló, ám mezítlábas tűzföldi indiánok vagy a Japán zord éghajlatú Hokkaidó szigetén élő ainuk egyedi példája is. A forró sivatagi homok ugyancsak megköveteli a lábbeli viseletét. De nemcsak a hőmérséklet, hanem a növényzet is meghatározó: a kikuju harcosok például az ősvényeken mezítláb haladtak, de a bozótban sarut húztak. Az európai földművesek, hogy a tarló ne sebezze meg a lábukat, bocskorban, papucsban arattak. A mezítlábasság lehet kulturális kérdés is: az együtt muzsikáló rutén és zsidó zenészekről készült képeken az előbbieket mezítláb, az utóbbiakat végül elnyűtt cipőben látjuk. A mezítlábasság a 20. század közepéig általános volt a falusi cigányok körében, a róluk készült néprajzi fényképek szinte egyöntetűen lábbeli nélkül ábrázolják őket.

A globalizáció tárgybősége előtt a téli lábbeli hiánya Európa-szerte a szegénység egyik velejárója volt. Az egyébként nagyrészt önellátó falusi háztartások nem rendelkeztek az alkalmas alapanyaggal, a kikészí-

Palóc csoport a ház előtt

Rimóc, Magyarország

Farkas Pál felvétele, 1913

fekete-fehér üvegnegatív, 13×18 cm

Néprajzi Múzeum; F 14585

Ainu házaspár

Hakodate, Japán

Néprajzi Misszió felvétele, 1896
előtt

fekete-fehér pozitív, 6×9 cm

Néprajzi Múzeum; F 3014

tett, jó minőségű bőrrel. A nedves, havas időt bíró csizma, később bakancs megvásárlása a családi költségvetés jelentős teherterele volt. A gyerekeknek gyakran nem volt saját lábbelijük. A két világháború közötti hazai szociográfiai irodalom téli mezítlábasságukat mint a meghülés, a tüdőgyulladás és végső soron a magas gyermekhalandóság egyik okozóját nevezi meg.

A többnyire zsúfolt és szűk falusi házakból, ha az időjárás engedte, szívesen települtek ki az udvarra. A nyári udvari, kerti munkák jelentős részéhez nem húztak cipőt – egyrészt azért, hogy ne nyűjék az értékes viseletdarabot, másrészt azért is, mert így kényelmesebbnek érezték. A faluban való járás-kelés közben ugyancsak mindennapos volt a mezítlábasság.

A lábbeli hiánya a keresztény világban az alázat, a bűnbánat, az önként vállalt szegénység jelképe. „Ne legyen sem úti tarisznyátok, [...] sem sarutok, sem bototok” – figyelmezteti Jézus az apostolokat (Mt 10,9–10; Lk 10,4). Így kért bebocsátást a pápától IV. Henrik Canossa váránál, és járták a vezeklők évszázadokon keresztül a zarándokutakat. A zsidó vallásban a mezítelen láb az Isten előtti megalázkodás és a gyász jele. A Mísna szerint a „gyászolók megszagatják ruhájukat, lehúzzák sarujukukat, és elmondják a gyászolók imáját”. A muszlim hívők a mecset előterében leveszik lábbelijüket, ahol többnyire lábmosásra szolgáló kutak is vannak. A mezítlábasság leggazdagabb rítus- és hiedelemanyaga a hindu valláshoz, Indiához kapcsolódik.

MEZÍTLÁB A HÉTKÖZNAPOKBAN

Kontinentális és mediterrán éghajlaton a mezítelen láb a falvakban még a 20. század közepén is általános jelenség volt. A ház körüli munkához a nyári hónapokban gyakran a férfiak sem húztak lábbelit, a földeken azonban többnyire bocskort, papucsot viseltek, amit csak a munka szüneteiben vettek le. Még természetesebb volt a nők és a gyermekek körében a cipőtlenesség: a házban, az udvaron, a faluban való járás-kelés közben.

A világ szinte valamennyi pontján akad olyan állatfaj, melyet a hagyományos kultúrákban helyváltoztatásra, szállításra, munkára használhattak. Gyakran nyereg nélkül, mezítláb ülték meg a lovat a magyar csikósok, a tevé a tuaregek, ülték az elefánt hátára India, a bivalyra Vietnam lakói.

Szerte Európában a halászok, a révések, az aranymosók mezítláb végezték a munkájukat. Sokszor a patakban, folyóban állva mosták a család szennyesét a nők. India és Kína hatalmas, vízzel elárasztott rizsföldjein sok helyen ma is mezítláb, feltúrt nadrágszárral aratnak. A forró vagy jéghideg vízben való fürdőzés a világ számos pontján a lokális kultúra része: Japánban a hőforrások, Oroszországban a lékek nyújtanak felhűlést. A szaunázók hagyományosan mezítláb futnak a közeli természetes vízhez. A nyári melegben való fürdőzés a 19. század második felében, polgári körökben terjedt el – a paraszti kultúrának azonban sohasem vált részévé, csak a gyerekek merészkedtek a sekély vizekbe.

Csoportkép a csűr előtt

Magyarbikal (ma: Bicălatu, Románia)

Szabó Dénes felvétele, 1940 körül
fekete-fehér biztonsági film,
5,5×5,5 cm

Néprajzi Múzeum; F 332559

Gyermekeket hordozó férfi

Kína

Néprajzi Misszió felvétele, 1896 előtt
fekete-fehér pozitív, 10×15 cm

Néprajzi Múzeum; F 2467

Vízhordó asszonyok

Komádi, Magyarország

Molnár Balázs felvétele, 1953
fekete-fehér biztonsági film,
24×36 mm

Néprajzi Múzeum; F 153271

Wayang táncosok

Jáva, Holland Kelet-India (ma: Indonézia)
 Ismeretlen fényképész felvétele, 1940-1944
 fekete-fehér pozitív, 13×18 cm
 Néprajzi Múzeum; F327507

Csángó magyarok körtánca

Klézse (ma: Cleja, Románia)
 Veress Sándor felvétele, 1931
 fekete-fehér nitrocellulóz film,
 6×9 cm
 Néprajzi Múzeum; F 64520

A piac és a vásár a kultúrák hagyományos találkozóhelye, ahol a vidékről, a falvakból érkező árusok hétköznapi viseletéhez a 19–20. században is gyakran mezítelen láb tartozott. A városi környezettel alkotott kontraszt vagy a keleti, afrikai piacok miliőjébe illeszkedő kereskedők egzotikus látványa egyaránt kedvelt témája a néprajzi fényképezésnek. A kikuju asszonyok azonban éppen akkor öltöttek sarut, ha árujukkal Maszáföldre mentek kereskedni.

Ázsia nagy területén szinte napjainkig elterjedt gyakorlat a hordszékben vagy rúdra erősített kosárban, riksán való személyszállítás – ezt a nehéz munkát többnyire férfiak végzik, kényelmes ruhában, gyakran meztelen felsőtesttel, mezítláb.

A mezítelen láb munkaeszközként való használata a hagyományos társadalmakban mindenütt elterjedt volt. Lábbal taposták az agyagot a vályogvetéshez, a korongoláshoz, így préselték hordóban a szőlőt, Észak- és Kelet-Európában a káposztát. A textilfeldolgozás több részterületét mezítelen lábbal végezték: a kenderdörzsölés, a motringolás, a szövés a világ számos kultúrájában így történt.

KÖZÖSSÉGBEN – ÜNNEP ÉS RÍTUS CIPŐ NÉLKÜL

A csoportképek különösen alkalmasak arra, hogy a mezítlábasság jelenségét megfigyeljük. A 20. század első felében a magyar falvakban készült iskolai képeken jól látható, hogy a cipőtlenység gyakori alternatíva, melyhez nem társul rosszabb minőségű ruházat. A palóc ünnepi leányviselethez is tartozhatott mezítelen láb. A mezítlábasság elfogadottságát mutatja, hogy a nők és a gyermekek körében még az istentisztelet, a szertartás alatt is előfordulhatott. Másutt a templom kapujában a nők felhúzták az addig kézben vitt lábbelit. Az erről szóló leírások sora jól mutatja a paraszti kultúra értékrendjét, melyben a tárgy védelme megelőzi tulajdonosa egészségének megőrzését. Így volt ez még a módos sárközi falvakban is – nemcsak értékes csizmájukat kímélték ezzel, de a „kényesség” vádját is elhárították. A vasárnap délutáni közösségi alkalmak, tánc, játék idején a férfiakra is lekerülhetett a templomban kötelezően viselt csizma.

A vallásukat gyakorló mohamedán férfiak naponta ötször, mezítláb, szőnyegre térdelve imádkoznak. A pénteki közös ima helyszínére, a mecset szőnyeggel borított belső terébe is csak lábbeli nélkül léphetnek. Ma már nem jelent ez teljesen mezítelen lábat: a hívők jellemzően hasrnyát viselnek.

A gondosan ápolt, díszített női lábfej kultusza az indiai kultúra sajátja. A klasszikus és népi indiai táncban is fontos szerepet kap a mezítelen, gyakran ékszerekkel, hennával, csörgőkkel díszített lábfej és boka. A kiállításon bemutatott ötvösmunkák közül különösen figyelemreméltó a meztelen lábujjakat díszítő, egymáshoz kapcsolt gyűrűfüzér.

Faszobor, Szent Rozália

Dunántúl, Magyarország, 19. század vége

Néprajzi Múzeum; ltsz.: 71.102.11

A MEZÍTLÁBASSÁG ÁBRÁZOLÁSA

A mezítlábasság néprajzi/muzeológiai megközelítésének egyik módja lehet ábrázolásának megfigyelése. A köznépi és művészi megfogalmazások, illetve a kutatók dokumentumai egyaránt tanulságosak, bár a mezítlábasság gyakorlatára természetesen csak óvatosan következtethetünk belőlük. A gyakran a kutatók által sugallt vagy összeállított viseletet ábrázoló néprajzi fotók ugyancsak torzíthatnak, a mezítlábasság esetében annak egzotikus, archaikus jellegét kihasználva.

A négy magyar nyelvterületről származó, 18–19. századi faragvány és a négy különböző kontinensről való, különböző korú szobor bemutatása kettős célt szolgál: példázza a ruhával fedett/meztelen test és a csupasz lábfej viszonyát, arányát, másrészt jelzi azt, hogy a különböző kultúrákban a mezítlábasság jelensége eltérő értelmet nyerhet. A keresztény férfi és női szentek hosszú ruhája részint el is takarja csupasz lábfejüket – az alázat és engedelmesség jelképét. Az óceániai, a kongói és a mexikói ember szobra erős, a tárgy statikai megoldása szempontjából is meghatározó lábfejen áll. A 20. század elején Indiában készült kis férfialak teljes testet elfedő ruhája és cipőtlensége pedig a lokális kul-

túrának a jelenséghez való egészen különleges viszonyát fejezi ki. A szobron a mezítlábasság megfogalmazása a jelzésszerű, bekarcolt lábujjaktól a különböző ritmusú ujjhosszakig és a gondosan kidolgozott ujjpercekig terjed. A láb alakú ezüst- és viaszofferek/fogadalmi ajándéktárgyak a meztelen lábfej ábrázolásának ugyancsak figyelemre méltó néprajzi példái.

Xántus János Délkelet-Ázsiában 1869-1870-ben készült gyűjtőfüzetének hangulatos ceruzarajzain többségében mezítlábás embereket látunk – Indonézia őslakóit a kutató az egzotikus táj növény- és állatvilága mellett, azzal egységet alkotva ábrázolja.

Bikessy Heinbucher József 1816-ban készült színezett rézmetszetsorozata a 18–19. századi Magyarország viseletének nagyszabású körképe. Több lapon találunk mezítlábás figurát: feltűrt nadrágban halászó férfit, sarlóval arató asszonyokat. A metszetek színes és részletgazdag ruhát viselő „népi” alakjai azonban sokkal inkább a biedermeier ábrázolási hagyományt képviselik, mint a kor valóságát.

A magyar néprajzi fényképezés a mezítlábasság ábrázolásának gazdag forrása. Ezeken a részben beállított képeken a cipő hiánya többnyire természetközeli, régies képzeteket kelt – Molnár Balázs 1953-ban Komádiban készült, mezítlábás vízhordó asszonyokat ábrázoló sorozata például egyenesen az antik szobrászatot idézi.

SEDLMAYR KRISZTINA

Faszobor, anya gyermekkel

Kongó, 20. század első fele
Néprajzi Múzeum; ltsz.: 142727

Hanti család a téli szálláshelyen

Tromagán folyó menté, Északnyugat-Szibéria, Oroszország

Kerecsi Ágnes felvétele, 1991

digitális reprodukció

Néprajzi Múzeum; F 333621

HÉTKÖZNAPOKBAN – LÁBBELIK AZ UTAKON ÉS A MUNKÁBAN

A mindennapi élet kutatásának egyik meghatározó része a munkával töltött hétköznapokra irányul. Az etnográfia által vizsgált hagyományos kultúrákban a hétköznapokban vadásztak, halásztak, földet műveltek, állatokat gondoztak, mesterséget folytattak, kereskedtek, és a legkülönfélébb munkákat végezték a ház körül. Hosszú utakat tettek meg gyalog vagy állatok hátán, de a településeken belül is folyamatos mozgásban voltak. A hétköznapi lábbelik a nagy igénybevétel miatt gyakori cserére szorultak. Többségük a földrajzi környezethez, azaz az éghajlathoz, a talajviszonyokhoz alkalmazkodva készült. Ellentétben a gazdag jelentéstartalmú ünnepi lábbelikkal, nem tükröződött rajtuk erőteljesen a vagyoni vagy nemek szerinti különbség. Általában egyszerű, díszítetlen, sok esetben házilag előállított darabok voltak, melyek az alapvető munkavégzést lehetővé tették. Az európai paraszti kultúrákban olykor az ünnepi viseletből kikopó cipőket, csizmákat is használtak a mindennapokban. Az éghajlat és a gazdaság az a vezérfonal, amely mentén haladva a különböző népek sokféle hétköznapi lábbelijét bemutatjuk, csoportokba rendezzük.

Fókabőr csizma, inuit
Grönland, Dánia,
19. század második fele
Néprajzi Múzeum; ltsz.: 2013.19.37.1-2

Kutyacsizma fókabőrből, inuit
Grönland, Dánia, 19. század második fele
Néprajzi Múzeum; ltsz.: 32147.1-2

Kutyacsizma fókabőrből, inuit
Grönland, Dánia, 19. század második fele
Néprajzi Múzeum; ltsz.: 32148.1-2

Rénszarvasprém csizma, férfi, hanti

Obdorszk vidéke, Északnyugat-Szibéria, Oroszország
(ma: Szalehard), 19. század második fele
Néprajzi Múzeum; ltsz.: 32518, 32519

Szörmeharisnya, férfi, hanti

Szalehard, Jamal–Nyenyec Autonóm
Körzet, Oroszország, 1990
Néprajzi Múzeum; ltsz.: 2007.5.2.1–2

Vadászathoz a téli hónapokban a hanti férfiaknak többféle lábbelijük volt. Közvetlenül a lábukra prémharisnyát húztak, szőrével befelé, a prémharisnya fölé pedig hosszú szárú, combközépig érő rénszarvasbőr csizmát vettek föl, prémes oldalával kifelé.

A hosszú szár lehetővé tette a magas hóban való tartós gyaloglást. A csizmák talpa dupla rétegű volt, az egyik prémmel befelé, a másik kifelé, közéjük szigetelésül szárított szénát tettek. A rénszarvas lábáról származó hosszú szőrű prémből készült talprész nemcsak az elcsúszást akadályozta, de hiedelmük szerint így az nem is sértette fel a föld felszínét. A férficsizmákat inkább térd alatt, a női darabokat a lábfej vagy a lábszár alsó táján díszítették.

ÚTTALAN UTAKON

Az éghajlat, a természetföldrajzi környezet és a gazdasági tevékenység nagymértékben meghatározza az ember és az őt körülvevő világ mindennapos érintkezését. A helyváltoztatás legegyszerűbb módja, a gyaloglás a közelmúltig számos nép életformájának szerves része volt. A nomád népek vándorlását a lovaglás tette lehetővé. A közlekedés e két alapformájához tartozó különféle lábbelik alkotják első nagy egységünket. Elsősorban a sarkvidék, valamint Afrika, Ázsia, India és Dél-Amerika nagy távolságokat megtevéő népeinek jellegzetes lábbelitípusait helyeztük egymás mellé. Az egyes típusok nem különíthetők el élesen, a különféle, de elsősorban funkcionális átmenetek miatt besorolásuk olykor önkényesnek tűnhet.

GYALOG ÉSZAKON

A Föld arktikus és szubarktikus területeit az év legnagyobb részében hó és jég borítja, míg a nyár mérsékelten meleg és rövid. Az itt élő népeknek, például az alaszakai vagy grönlandi eszkimóknak, Szibéria őslakóinak vagy a Skandináv-félsziget északi részén élő számiknak az életmódja egészen a közelmúltig a tradicionális tevékenységekre, a gyűjtögetésre,

Szamojéd férfiak

Obdorszk, Északnyugat-Szibéria, Oroszország,

(ma: Szalehard, Oroszország)

Pápai Károly felvétele, 1888

fekete-fehér üvegnegatív, 9x12 cm

Néprajzi Múzeum; F 2262

a vadászatra és a halászatra épült. Az észak-eurázsiai tundrák lakói nomád rénszarvastenyésztők voltak.

A hidegben és hóban eltöltendő élet előfeltétele a külvilágtól védő, jól záródó teljes öltözet. Az északi népek hagyományos, bőrből és szőrmeből készült viseletének elengedhetetlen része a hosszú szárú prémcsizma. A sajátosan zord környezeti viszonyok hasonló öltözeztípusok és lábbelik kialakulását eredményezték Alaszkától Szibériáig. A szembetűnő hasonlóságok mellett az egyes népcsoportok viseletein eltérő jegyek is felfedezhetők. Míg az eszkimók bőrharisnyával viselt főkabór csizmát (*kamiks*) hordtak, addig a skandináv számik, a szibériai obi-ugorok, a tunguzok vagy a nyenyeczek hagyományos lábbelije rénszarvasprémből készült, melyből nagy hideg esetén többet is felvettek egymásra. A férfiak és a nők csizmája legfeljebb a díszítettség mértékében és módjában tért el egymástól. E csizmák mindenhol puha talpúak voltak, csak a legutóbbi időben terjedt el a vastag gumitalp. A korábbi változatoknál nem volt különbség a jobb és a bal lábas csizma között.

A szánhúzó kutyák lábát gyakran felsértette a jeges hó, ezért az eszkimók úti felszereléséhez néhány zacskó formájú, rövid kutyacsizma is tartozott, amit azonban csak végszükség esetén használtak.

Fapapucs, kpelle

Libéria, 20. század első harmada

Néprajzi Múzeum; ltsz.: 135608

GYALOG DÉLEN

A különböző terepviszonyokhoz való gyors alkalmazkodás példáját figyelhetjük meg Japánban, Dél-Amerikában és Afrikában a növényi rostokból, kéregből alkalomszerűen is elkészíthető lábbelik kapcsán. Japánban évszázadokon át háromféle lábbelitípust használtak: a gyékényből készült *zórit*, a fából faragott *getát* vagy a parasztok által viselt, könnyen és olcsón elkészíthető, rizsszalmából font *varadzsit*. Afrikában is egyszerű, a természetből nyert anyagokból készítették lábbelit, például fából, állatbőrből és kéregből – ez utóbbi esetében a frissen lehántott fakéregben való járásakor alakult ki a saru formája. Afrikában általánosan elterjedt, hogy a fából készült lábbeliket az esős évszakban, nedves, mocsaras talajon viselték. A tuareg nők hajnalban, a hideg, haramatos talajtól védték a lábukat fapapucsal. Kelet-Afrikában a faszandálokat elsősorban utazáskor vagy nedves időjárásban, sáros talajon viselték. Kongóban indiai típusú, ujjgombos fatalpakat, *padukát* hordtak.

Kétujjas pamutharisnya, japán

Japán, 19. század

Néprajzi Múzeum; ltsz.: 43.1–2

A hagyományos japán lábbelik szinte mindegyike a papucs valamilyen változata. A fából készült *geta* formája nemek szerint különbözött. Anyaga viselésének alkalmától függött. Egyszerűbb volt a festett, drágább, ünnepélyesebb a lakkozott példány. A lábbeli talpának magassága az időjáráshoz igazodott, de tulajdonosa mesterségére is utalhatott. A gésatanoncok

például igen magas talpú *getáikkal* hívták fel magukra a figyelmet. A *varadzsi* nevű szalmaszandált, melyet mezei munkák idején és hosszabb gyalogláskor viseltek, könnyen és olcsón lehetett előállítani. Régebben a gyalogutak hosszát a közben elhordott *varadzsik*, szalmapapucsok számában adták meg. A lábbelitípusnak létezett téli, zárt változata is. A fekete színűeket elsősorban férfiak hordták hosszabb utakon. A *varadzsit* általában *tabival*, azaz kétujjas harisnyával együtt viselték.

Arab család

Észak-Afrika

Postatiszta képeslap,

impresszum nélkül, 1910-1920 között

Néprajzi Múzeum; Ny 5660

Indiai mosónő és lánya
Bombay, India
Thacker and Co. Ltd.
kiadása Nagy-Britannia,
1922-es keltezéssel
Néprajzi Múzeum; Ny 3436

Papucs rizsszalmából,
Japán
Japán,
19. század második fele
Néprajzi Múzeum; ltsz.: 37

Saru
Szahara,
20. század első fele
Néprajzi Múzeum;
ltsz.: 59.33.23.1-2

Bórsaru, ankole

Mengo, Uganda, Kelet-Afrika, 19. század vége

Néprajzi Múzeum; ltsz.: 30227 a-b

A nagy szaharai nomád népként számon tartott tuaregek négyfajta lábbelit – sarut – viseltek, melyek közül három típus bórsaru volt, a negyedik fatalpú, bőrpántokkal. A saruk jellegzetessége, hogy a lábméretnél szélesebbek, ami a homokban járást könnyíti meg a súly nagyobb felületen való elosztásával. Marhabőrből vagy kőves vidéken való járáshoz többretegű kecskebőrből készültek, ezeknek vastagabb talpuk van. A formájuk elöl mindig lekerekített, oldalt enyhén homorú.

Ezek a különböző népeknél használatos lábbelik a környezethez, az éghajlathoz és az életmódhoz való alkalmazkodás kiváló példái. Többségükben egyszerűen, házilag elkészíthető darabok, a díszesebb típusok viszont már specialisták munkái.

LÓHÁTON, CSIZMÁBAN

A hatalmas kiterjedésű füves puszták átszelésének hagyományos módja a lóháton való közlekedés. Az állat a mai napig központi szerepet játszik a sztyepei népek kultúrájában. Lószerszámaik, nyergeik a sztyepei szerszámzat jellegzetességeit viselik magukon, de kisebb-nagyobb etnikai és területi eltérések megfigyelhetők. Díszítésükhöz csontot, ezüstöt, különféle drága- és féldrágaköveket használtak. Ezek ezüstveretes mintái az indás-palmettás díszítésű tarsolylemezek motívumait idézik.

A sztyeppén a mindennapi viselet a lovagláshoz alkalmazkodó csizma volt, melynek talpa követte a kengyel formáját. Nyáron használtak nezezből készített csizmát is. Az ilyen típusú csizmák legmívesebb változatai a turkesztáni sztyeppéken és félsivatagos területeken lakó török nyelvű népektől kerültek ki. Részben városi kézművesek varrták őket, részben a nomadizáló csoportok asszonyai maguk készítették.

Magyarország legnagyobb, kontinentális éghajlatú, szikes, füves pusztája a 18. század végéig kizárólag állattartással hasznosított Hortobágy. A hortobágyi pásztor lábbelije igazodott a pásztor életmódjához. Míg a juhász és a kondás nyáron könnyű lábbelit, bocskort kötött a lábára, addig a lovon járó csikós és gulyás csizmát viselt.

Gulyásgazda

Hortobágy, Magyarország

Ecsedi István felvétele, 1913

fekete-fehér üvegnegatív, 13×18 cm

Néprajzi Múzeum; F 51843

Nyereg, baskír

Metel (ma: Meteli, Baskíria, Oroszország), 19–20. század fordulója
Néprajzi Múzeum; ltsz.: 79982

Csizma, gyermek, türkmén

Turkesztán (ma: Törkmenisztán),
19. század második fele
Néprajzi Múzeum; ltsz.: 14397

A baskír bőrborításos, ezüstözött fémrátéttel díszített nyereg valójában dísznyereg. Az ilyen tárgyakat a baskírok ezüstnyeregnek is nevezték, mert nemcsak kápáikat, de egyéb részeit is ezüstözött fémlemezekkel borították. A kengyelek és csatok is díszítettek. A kengyel alja szinte mindig alkalmazkodik a lovas lábbelijéhez, csizmájához, annak talpkialakításához. Bizonyos megoldások esetén igyekeznek követni a lábbeli teljes talpát. Az ilyen nyereget mesteremberek készítették, műhelyekben és a gazdag emberek lovaira használták őket.

FÖLDMŰVELŐK ÉS ÁLLATTARTÓK LÁBÁN

A letelepedett, mezőgazdasággal és istállózó állattartással foglalkozó közösségek életének színtere a település és környéke volt, azaz a határ, a szántóföld, a szőlő és az erdő, melyek között a települések lakói állandó mozgásban voltak. Az önellátásra törekvő családi gazdaságokban alig volt olyan munka, amelynek elvégzéséhez különleges lábbelire lett volna szükség; a leginkább elterjedt anyagokból, egyszerű technikával állították elő őket. A lábbelik típusát erősen befolyásolta a mezőgazdaság és a helyi termelés sajátossága.

Általában elmondható, hogy a mérsékelt égövi földművelők és állattartók „hétköznapi” lábbelije képlékeny és bizonytalan tárgyegyüttes, mert esetenként az utcai vagy elkopott ünnepi cipőket is befoghatták munkavégzésre, kevés a kimondottan mezőgazdasági munkára készített lábbelik száma. A bocskoron kívül a mezőgazdasági termelésben használatos lábbelik sok esetben fából, bőrből előállított nagyon egyszerű darabok voltak, és elsősorban azt a célt szolgálták, hogy praktikusságukkal, kényelmességükkel könnyebbé, hatékonyabbá tegyék a munkavégzést.

««

Baskír solymász

Orenburgi kormányzóság, Oroszország (ma: Orenburgi terület, Oroszország)

Mészáros Gyula felvétele, 1910

fekete-fehér üvegnegatív, 13×18 cm

Néprajzi Múzeum; F 11253

BOCSKORBAN EURÓPA-SZERTE

A hideg és a meleg ellen is védte a lábat az egyik legkorábban kialakult, széles körben elterjedt és máig használatban lévő lábbelítípus, a bocskor. Mivel a legegyszerűbb bocskor elkészítése szinte semmiféle mesterségbeli tudást nem igényelt, valószínűleg a középkori Európa egyik „alaplábbelije” lehetett.

Az erdőben gazdag észak-európai vidékeken a háncsbocskor volt az egyik legelterjedtebb lábbeli. Az egyszerűbb bocskort a falusi népesség saját magának is előállította, a bonyolultabbakat bocskorvarrók, illetve cipészek készítették. Megformálásában, díszítésében népenként és tájegységenként is jelentős eltérések figyelhetők meg.

Faedényt árusító románok

Meregyó (ma: Mărgău, Románia)

Jankó János felvétele, 1900

fekete-fehér üvegnegatív,

12×16,5 cm

Néprajzi Múzeum; F 1834

A bocskor ősfelműjét cserzetlen nyers állatbőröl készítették. A fejlődés során a nyersbőr cserzett bőr váltja fel, a fejrész pedig gazdag lehetőséget nyújt a változatos, etnikai jegyeket is hordozó kialakításokra. Bőröl készült bocskort viseltek például a Kárpát-medencében, Észak-Európában és a Balkán-félszigeten, ahol szinte minden nép használta ezt a lábbelitípust. Az adott gazdasági, kulturális viszonyoknak megfelelően készülhetett disznó-, marha-, borjú-, juh- vagy kecskebőröl. A bocskor hazánkban is széles körben elterjedt lábbeli volt, de viselete a 19. század derekától rohamosan háttérbe szorult. A szegénység jelképe lett, illetve bizonyos munkaalkalmakra (például aratás) szorítkozott.

Bocskor, férfi

Balkán-félsziget, 20. század eleje

Néprajzi Múzeum; ltsz.: 2009.28.18

Bocskor, magyar

Magyarország, 20. század eleje

Néprajzi Múzeum; ltsz.: 67.155.30.1–2

Háncsbocskor, udmurt

Sztaraja Szalja, Oroszország, 1992
Néprajzi Múzeum; ltsz.: 93.34.18

Az udmurt nyári lábbelik között a háncsbocskor a legjellegzetesebb, melyet tavasztól ősziig kapcával, hidegebb időben pedig kötött harisnyával viseltek. Női és férfiváltozata egyaránt létezett, de megkülönböztetünk „oroszos” és „udmurtos” bocskort is. Az oroszos bocskor téglalap alakú, orra szögletes, a fonás a saroknál

Háncsbocskor, udmurt

Lelvizs, Oroszország, 20. század közepe
Néprajzi Múzeum; ltsz.: 68.118.1.1–2

kezdődik. Az udmurtos bocskor ezzel szemben háromszögű, csúcsos orral rendelkezik, és emiatt a fonása is eltérő. A háncsbocskorok alapanyaga változó, készülhet nyírfa vagy hársfa kérgéből. Az előbbi elsősorban a ház körüli munkavégzéshez, az utóbbi ünnepi alkalomra való.

Női viselet

Viiipuri, Finnország (ma: Viborg, Oroszország)
Jankó János felvétele, 1903
fekete-fehér pozitív, 10×15 cm
Néprajzi Múzeum; F 5311

Kendertörés

Zsidó (ma: Vácegres), Magyarország
Gönyey Sándor felvétele, 1927
fekete-fehér nitrocellulóz film,
10×15 cm
Néprajzi Múzeum; F 57766

Hajdinaórlés

Darány, Magyarország
Gönyey Sándor felvétele, 1926
fekete-fehér nitrocellulóz film,
10×15 cm
Néprajzi Múzeum; F 57055

FÁBÓL, BŐRBŐL KÉSZÜLT MUNKACIPŐK

A sokféle, változatos körülmények között végzett munka eltérő lábbeli-megoldásokat igényelt. Facipőket és fiatalú cipőket hordtak nedves időben, sárban, melyek német közvetítéssel terjedtek el Közép-Európában, így Magyarországon is. Ezeket elsősorban védőcipőként viselték. Nedves, piszkos munkát, például a ház körüli takarítást végeztek benne. A halászok téli felszereléséhez is hozzátartozott, de a hajósok, kupecsek, földművesek is hordták. Gyapjúzoknival viselték, vagy szalmával bélelték.

Magyarországon a mocsaras, lápos területeken lábbelire felköthető, a talp formáját követő kimélyített fatalpakat használtak, amelyekben inkább csúszkálni lehetett, de nád- és gyékényvágáskor megvédték a csizma vagy bocskor talpát, és télen jól szigeteltek. Házilag készült, de a piacon is be lehetett szerezni.

Fapapucs, férfi, magyar

Uszód, Magyarország,

20. század első fele

Néprajzi Múzeum; ltsz.: 89.89.10.1-2

Kötött cipő, kislány, német

Szakadát, Magyarország,

19. század második fele

Néprajzi Múzeum; ltsz.: 2901.1-2

Fapapucs, gyermek, német

Szakadát, Magyarország,

19. század második fele

Néprajzi Múzeum; ltsz.: 2900.1-2

Fapapucs, német

Szépfa (ma: Frumuşeni, Románia),

19. század második fele

Néprajzi Múzeum; ltsz.: 98594

Férfiak és nők munkavégzés során gyakran a bokát jól tartó, bőrből készült száras cipőt viseltek, de munkacipővé válhatott az ünnepi vagy mindennapi használatból kikopott félcipő is.

A csizmák is a gyakran használt lábbelik közé tartoztak, melyeket elsősorban a téli munkavégzés során vettek fel, férfiak és nők egyaránt. Nagy hidegben a kapca vagy a harisnya alá még egy réteg szalmát is tettek szigetelésül. Gyakran a szükséges méretnél nagyobb csizmát hordtak, hogy télen a melegítőrétegek elférjenek benne. A hideg téli napokon hosszú álldogálást igénylő munkához a téli lábbelire alkalmanként kukoricaháncsból, gyékényből vagy nemezből készült, jól szigetelő védőcsizmát is felvettek.

Fapapucs, férfi, magyar

*Bibamagyabajom, Magyarország,
19. század második fele*
Néprajzi Múzeum; ltsz.: 134185 a–b

Halbőr csizma, olcsa

*Ferma, Amur-mente, Oroszország,
19–20. század fordulója*
Néprajzi Múzeum; ltsz.: 76359 a–b

Csizma, mongol
Mongólia, 20. század eleje
Néprajzi Múzeum; ltsz.: 53.123.1

Nádvágó csizma, magyar
Tyukod, Magyarország,
20. század közepe
Néprajzi Múzeum; ltsz.: 64.87.30

György János családjával
Nagycigánd (ma: Cigánd), Magyarország
Gönyey Sándor felvétele, 1923
fekete-fehér üvegnegatív, 10×15 cm
Néprajzi Múzeum; F 51040

OTTHON ÉS HÁZON KÍVÜL

Nemcsak a természetföldrajzi viszonyok, az életmód, hanem számos társadalmi és kulturális szempont is befolyásolja a viselet, köztük a lábbeli jellegét, melyben a nyilvánosság elé lépünk. Az otthon, munkára vagy a helyi közösségben való „jövés-menésre” használt lábbeliknek a különválása az öltözet differenciálódásával függ össze, és ez az újabb fejlemény nem is mindenhol alakult ki. Míg a hétköznapi munkához viselt lábbelik évszázadokon át nemre, életkorra való tekintet nélkül egyformák vagy nagyon hasonlóak voltak, a 19. század folyamán az európai köznép körében is egyre inkább elterjedtek a férfiaknak és nőknek készített különböző lábbelik.

Bórkapca

Afrika, 19. század vége

Néprajzi Múzeum; ltsz.: 125552 a–b

««

Nők és férfiak viseletben

Kőrösmező (ma: Jaszinya, Ukrajna)

Magyar Film Iroda felvétele, 1939–1944 között

fekete-fehér üvegnegatív, 9×12 cm

Néprajzi Múzeum; F 156565

Általános jelenség, hogy a mindenkori stílusirányok csak késve és ezért módosulva jutottak el a parasztsághoz. A népviselet és a lábbelik alakulási-változási tempója igen lassú volt a 19. század elején. A 19. század végén és különösen a 20. században ez a változás felgyorsult, és a népviseletek teljes elhagyásához vezetett. A paraszti viseletből elsőként a hagyományos lábbeli esett ki. Jól megfigyelhető a modernizáció jelensége a lábbelik ezen csoportjánál is. A 20. század második felében készült darabok többnyire már nem rendelkeznek etnikai, lokális jegyekkel, bárhonnan származhatnának.

Étkezés a téli szálláshelyen

Tromagán folyó vidéke, Északnyugat-Szibéria, Oroszország

Kerezi Ágnes felvétele, 1991

digitális reprodukció

Néprajzi Múzeum F333622

OTTHON

Bizonyos környezettípusok kiemelt szerepet kapnak az életünkben. Ilyen érzelmileg kiemelt jelentőségű tér az „otthon” is, mely egyszerre jelenti magát a lakóhelyet és a lakásban való viselkedési normákat is. Az otthoni közegben, a privát szférában szabadabban, ellazultabban viselkednek az emberek, lekerülnek róluk az utcai öltözetek, s felváltják őket az otthoni ruhadarabok, lábbelik. Az otthoni szféra szabályozása nemcsak a viselkedési normákban, de az öltözködés tekintetében is nagyon változó. Vannak népek, ahol az otthoni térben kötelező a mezítlábasság, van, ahol bőrcapát, van, ahol mamuszt, papucsot vagy zoknit illik viselni.

Rénszarvasprém mamusz, női,
nyenyec
Urál vidéke, Északnyugat-Szibéria,
Oroszország, 2006
Néprajzi Múzeum; ltsz.: 2007.4.1.1–2

A rénszarvasprémből készült, nyúlprémmel szegett mamusz az Urálban élő rénszarvastartó nomadizáló nyenyec asszonyok munkája, melyet – a hagyományokat követve – színes posztócsíkokkal díszítettek. Ilyen mamuszt kizárólag eladásra készítettek, maguk soha nem viselték. Vásárlóik elsősorban a városban vagy falun élő orosz asszonyok. A durva rénszarvasprémet rövidere vágják, hogy a szőr puhább tapintású és ezáltal a lábbeli még tetszetősebb legyen.

„JÖVÉS-MENÉS” KÖZBEN

Az úgynevezett „jövő-menő” cipőkkel, amelyek se nem munkacipők, se nem ünnepi lábbelik, jól dokumentálható, hogy a 19. század utolsó harmadában a köznép számára is elérhetővé vált a polgárság körében használatos lábbeliknek a falusi suszter kezén formálódó, vásárokon beszerezhető változata. A 19. század végétől erősödött fel hazánkban is az az Európa-szerte megfigyelhető folyamat, melynek során a paraszti népviseletet polgári jellegű falusi ruházat és lábbeli váltotta fel.

A klasszikus értelemben vett cipő, akárcsak Közép- és Kelet-Európa más népeinél, nálunk is csak a 19. században terjedt el, bőrből készült, és mindkét nem hordta. Ezeket a lábbeliket eleinte a lábra tekert vászonszíkkal, a kapcával, a nők pedig a gyapjúból és pamutból kötött, színes és hímzett harisnyával hordták.

Bár ez a legtöbb lábbeliből álló tárgycsoportunk, a kép, melyet ez az összeállítás tükröz a lábbeli alakulásáról, változatairól, mindenképpen hiányos. A múzeumi anyag ugyanis nem reprezentálhatja egyformán sem a világ különböző részeit, sem a lábbeli alakulásának különböző szakaszait.

Csizma, női, mordvin-moksa

*Tyerizmorga, Oroszország,
20. század eleje
Néprajzi Múzeum;
ltsz.: 92.77.23.1-2*

Cipő, férfi, magyar

*Dunabogdány, Magyarország,
20. század közepe
Néprajzi Múzeum; ltsz.: 89.60.446.1-2*

Arab férfi viseletben

Tunisz, Tunézia

Néprajzi Misszió felvétele,

1896 előtt

fekete-fehér pozitív, 10,5×15 cm

Néprajzi Múzeum; F 1142

Cipő, férfi, arab

Kairó, Egyiptom, 20. század első fele

Néprajzi Múzeum; ltsz.: 54.12.3

Gyerekpapucs, arab

Asszuit, Egyiptom, 19. század vége

Néprajzi Múzeum; ltsz.: 26335

Az arabok legtípusosabb, nők és férfiak körében egyaránt máig népszerű lábbelije a bőrből készült papucs (*babus*), amelynek elnevezése perzsa eredetű. Kényelmes viselet biztosít, hiszen a mindennapi életben az intim térbe való belépéshez, illetve az imádkozáshoz szükséges gyakori le- és felvételt a nyitott, letaposott sarokrész megkönnyíti. Hagyományos formájában első része díszesen hímzett vagy egyszerű volt, és színei a nemek szerinti elkülönülést, illetve a társadalmi rétegződést jelezték.

Papucs, *geta*, japán

Japán, 19. század

Néprajzi Múzeum; ltsz.: 58966 a-b

Kínai jó férfi pipával

Kujcsou tartomány, Kína

Balázs Dénes felvétele, 1970-es évek

fekete-fehér pozitív, 12×18 cm

Néprajzi Múzeum; F 331106

PIACON/VÁSÁRBAN

Hagyományos értelemben a piacok konkrét helyek, amelyek a különféle árucikkekkel való rendszeres kereskedést szolgálják. Abban az esetben, ha a kereskedés nem kötött helyszínen zajlik, vagy időben rendszertelen, azt többnyire vásároknak nevezzük. Az itt kiállított lábbelikről nem tudjuk, pontosan hol és milyen körülmények között szerezték be őket. Egy-más mellett szerepelnek a piacra csak igen kis mértékben termelő családi jellegű gazdálkodások darabjai, például a tunguz prémcsizma az obdorszki vásárból, illetve az arab vagy magyar kisiparosok piacon is megvehető termékei. A cipők a vásárban már árucikké formálódó tárgyak, idekerülve kilépnek az őket létrehozó közösség keretei közül, bárki számára hozzáférhetővé, megvásárolhatóvá válnak.

Ugyanakkor itt láthatók a hidegtől védő magyar kofacipők és a ghánai piacon dolgozó cipész ládája is. Így kerülnek egy térbe a vevők és az eladók lábbelije.

KEREZSI ÁGNES

Csizma, női, magyar

*Nyíregyháza, Magyarország,
1950–1960*

Néprajzi Múzeum; ltsz.: 80.76.1.1–2

Acsai csizmavásár

Acsa, Magyarország

Görnyey Sándor felvétele, 1940-es évek
fekete-fehér nitrocellulóz film, 24×36 mm
Néprajzi Múzeum; F 296958

A kiállítás a dologidőn „túllépő” lábbelik társadalmi vonatkozásait a közösségi tértől a magánszféráig eljutva három fő egységbe rendezi.

Az első egységben bemutatott és a közösség számára jelzésértékű lábbelik az ünnepek.

A második egység tárgyai olyan közösségi cselekmények kísérői, amelyek nem kötődnek kizárólag az ünnepekhez.

A harmadik egységbe a magánszféra mágikus praktikáiban szereplő lábbelik tartoznak.

ÜNNEPEKEN – LÁBBELI ÉS REPREZENTÁCIÓ

A hagyományos kultúrákban az ünnepi öltözetek gazdagabb jelviláguk révén sokkal több információt nyújtottak viselőjükről a szűkebb és tágabb környezetük számára, mint a hétköznapiak. Az öltözet szimbólumrendszerében a lábbelinek azonban többnyire csak mellékszerep jutott, mert a főszerepet más ruhadarab vagy kiegészítő kapta. Az észak-amerikai indián férfiak rangját például főként a tollkoronájuk hirdette, a hatást a szép kivitelű lábbeli csupán fokozta. Ritka, amikor a lábbeli hordozta a legfőbb üzenetet, mint a kínai nők apró *lótusz* cipője esetében.

««

Cipő, rózsás cipő, női, magyar

Kalocsa (használat: Szakmár),

Magyarország, 1926

Néprajzi Múzeum;

ltsz.: 51.13.18, 51.13.19

A bőr és hímzett bársony felsőrészű, gépi tűzéssel, szalagsokorral és rézcsattal is díszített lábbelit kalocsai cipésszel készítették úgy, hogy a bőrszegésében a betű formájú kivágatok sárga viaszosvászon alátétje megragyoztassa viselőjének, Arany Rózsának a nevét. A cipőt 1926 és 1930 között viselte ünnepek alkalmával a Kalocsa környéki Szakmáron nagyleány tulajdonosa. Csak azok a lányok hordtak ilyen cipőt, akik szerették a „cifrálkodást”. Készítése után pár évvel kiment a divatból. Noha nem kopott még el, mégis köznapivá fokozódott le.

Csizma, női, magyar

Szécsény, Magyarország, 1896

Néprajzi Múzeum; ltsz.: 76935 a–b

A piros szattyánbőr (*kamazsin*) csizma gépi tűzéssel és apró rézkarikákkal, *riglikkel* díszített. Régies szabású, egylábás, *forgatós*, mert mindkét darabja egyaránt viselhető a jobb és a bal lábon is.

Az ünnepi lábbelik lokális sokszínűségét a Néprajzi Múzeum gyűjteménye csak felvillanthatja. A változatosságot a kiállításon a különböző tájak, népek ünnepi lábbelijeinek „Bábel-toronyba” helyezése érzékelteti. Sorozatba rendezésük egyrészt abból adódik, hogy az ünnepi szerepű tárgyak a köznépnél általában nem kötődtek egyetlen alkalomhoz, hanem különböző ünnepek egész sorának voltak a résztvevői. Másrészt az indokolja az összeállítást, hogy a régebbi, adathiányos gyűjtések esetében a lábbeliken felsejlő, az ünnepinél többet mondó jelzések bizonyossággal ma már nehezen megfejthetők. Az ünnepi lábbeliket az élet során nem olyan gyakran cserélték, mint más ruhadarabokat, gyakran előfordult, hogy azok végigkísérték gazdájukat halálukig. Ezért található a bemutatott tárgyak között használtabb példányok, sőt a szegényebbek szerény küllemű tárgyai is.

Az ünnepi és a hétköznapi lábbelik viszonya legszembetűnőbben az öltözetek hierarchiájában mutatkozik meg. A lábviselet esetében ez az elkülönülés az etnográfia által vizsgált kultúrákban nem volt általános jelenség. Amíg az európai elit lábviselete igazodott a különböző alkalomokhoz, az időjárási viszonyokhoz, addig a falusi népességnél gyakori volt, hogy csak kiemelt ünnepeken vettek fel egyáltalán lábbelit. Voltak azonban olyan közösségek, ahol a lábbeli még az ünnepi öltözetek rangsorát is követte. A Baranya megyei németek viseletében a rangsor a lábbeli

Papucs, női, arab

Tanger, Marokkó, 19. század vége
Néprajzi Múzeum; ltsz.: 26072 a–b

Csizma, ichigi, férfi, tatár

Oroszország, 20. század eleje
Néprajzi Múzeum; ltsz.: 60.26.1.1–2

Az egylábás, selyemmel bélelt és borított papucs flitterekkel dúsított fém- és selyemfonalas hímzése egykori viselője jó módjára utal.

típusában is megmutatkozott. A nők munkába egyszerűbb, kopottabb, a faluba-városba jönni-menni, ünnep- és vasárnap délutánonként, valamint táncmulatságokban újabb, szebb, vászonnal, bőrrel talpalt kötött cipőt, *pacskert* hordtak. Sáros időben erre védelmül facipőt, *klumpát* húztak, amelyet templomba, közintézménybe, lakásba lépve mindig az épületen kívül hagytak. Az ünnepnap i stentisztelethez viszont a házilag kötött helyett már a mesterember készítette bársony felsőrészű vagy egészben bőrcipő volt méltó.

Az ünnepi lábbelik azonban nemcsak elválasztják, hanem össze is kötik a különleges alkalmakat a mindennapokkal. Általános jelenség volt, hogy a felnőtté avatáskor és a házasságkötéskor megkapott díszesebb lábbelik, miután kissé megkoptak vagy divatjamúlttá váltak, hétköznapivá fokozódtak le.

A sorozatból kiemelt példányok majd mindegyike nemcsak egyetlen üzenetet, hanem a jelzések egész sorát közvetítette az azokból olvasni tudók számára: vallott viselőjének a világban, a társadalomban betöltött helyéről, hitéről, sokszor még egyéni ambíciójáról is.

Az ünnepi lábbelik a reprezentáció tárgyai, amelyek alkalmak szerint is változhatnak, és a társadalmi viszonyokat is tükrözhetik.

Cipő, női

India, 20. század eleje
Néprajzi Múzeum;
ltsz.: 69.108.69.1-2

Csizma, férfi

Kamerun,
19-20. század fordulója
Néprajzi Múzeum;
ltsz.: 109514.1-2

Martosi lakodalmás

Budapest, Magyarország
Gönyey Sándor felvétele, 1939
fekete-fehér üvegnegatív, 9×15 cm
Néprajzi Múzeum; F 83579

Násznép

*Tunyog (ma: Tunyogmatolcs),
Magyarország*
Luby Margit felvétele, 1948
fekete-fehér üvegnegatív, 6×9 cm
Néprajzi Múzeum; F 58941

ALKALMI LÁBBELIK

A legszebb öltözetek viselésének alkalmi elsősorban a rendszeresen ismétlődő különleges eseményekhez, az évszakváltások időpontjához, a naptári ünnepekhez, valamint az emberi élet egyes fordulóihoz kötődtek. A lábbeli azonban nem jelezte olyan differenciáltan az ünnepeket, mint a ruházat. Néhol csupán az események főszereplőinek lábbelijét látták el megkülönböztető kiegészítővel, így szalaggal, csengővel, esetenként gólyalábbal, de az is előfordult, hogy a csizma vagy a cipő minden látható jegy nélkül, csupán a szokáscelekmények, a rítusok részeseként nyert különleges rangot, szerepet.

Totonák indiánok „naptánca”

Coyutla, Mexikó

Pataky Zsolt felvétele, 1993

színes diapozitív, 24×36 mm

Magántulajdon

Csizma, férfi, totonák

Papantla, Mexikó,

1990-es évek első fele

Néprajzi Múzeum: ltsz: 95.5.49.1–2

A *totonák* indiánok legfontosabb ünnepe a tavaszi Semana Santa és az őszi San Andrés szent hét. Az akkor gyakorolt, prekolumbián eredetű áldozati és termékenységí szertartások közül a fő attrakció a központi településen, Coyutlán megtartott *naptáncri*tus. Ezt a szereplők, a *voladorok* (repülők) régebben mezítláb adták elő, mára az indián mitológiai és keresztény jelképekkel feldíszított öltözetükhöz egy igen karakteres lakkbőr csizmát húznak. Ez az üzletben megvásárolható lábbeli a meszticek galaruházatának része, a *totonákok*nál pedig drága presztízstárgy. A tehető családokból kikerülő *voladorok* is ezt a csizmát viselik, amely a rítus során „megszentelődik”, ezért más alkalomra nem használják, a többi lábbelitől elkülönítve, becsomagolva tartják. Napjainkban ezt a rítust a nagyobb turistaközpontokban is bemutatják mint az UNESCO kulturális világörökség részét.

Bocskor, gyermek, bosnyák

Bosznia (ma: Bosznia-Hercegovina),

20. század eleje

Néprajzi Múzeum; ltsz.: 2009.28.26.1–2

Az egylábas bocskor formájában és díszítésében a felnőttekének kicsinyített mása.

Az időszaki ünnepek sorából a mexikói *totonák* indiánok termékenységaráztató *naptáncritusa* említhető meg, amelynek előadói, a *voladorok* ugyanolyan csizmát viselnek, mint közösségükben a tehetősök, de a rítus során megszentelődött példányt máskor nem veszik fel.

A szokások gyakorlása során a lábbeli funkcióváltása is bekövetkezhetett. A hétköznapi lábbelik ugyanis a jeles napi szokások részeseiként „felemelkedhettek” az ünnepiek közé. Magyarországon a betlehemezők, regölők és farsangolók arra törekedtek, hogy jelmezük minél régiesebb legyen, amit sokszor divatjamúlt, elhasznált darabok felöltésével valósítottak meg. A mohácsi sokácok busójárásakor például a maskarások ijesztő öltözetük kiegészítésére ezért választottak előszeretettel elnyűtt csizmákat, padláson porosodó, legfeljebb csak aratáshoz elővett bocskorokat.

A lábbelik színe, kivitele, díszítettsége már jobban követhette az életutat, utalhatott az életfordulókra. Magyarországon a 20. század első felében a karon ülő gyermeknek legfeljebb textilcipőcskét varrtak, a járnitudoúknak esetleg már ünneplőcipőt készítettek, legtöbbször azonban az iskoláskorba lépőknek vásároltak lábbelit, amely általában a felnőttekének kicsinyített mása volt. A 20. század első felében sok helyen viszont a gyermekek hamarabb jutottak új divatú darabokhoz, mint a szüleik.

Bocskor, férfi, bosnyák
Bosznia (ma: Bosznia-Hercegovina), 20. század első fele
Néprajzi Múzeum; ltsz.:
130709

Bosnyák család ünneplőben
Szalánta, Magyarország
Gönyey Sándor felvétele, 1923
fekete-fehér üvegnegatív,
10×15 cm
Néprajzi Múzeum; F 50892

Cipő, kislány, magyar

*Budapest (használat: Hollókő),
Magyarország, 1950-es évek eleje*
Néprajzi Múzeum; ltsz.: 53.24. 2, 53.24. 3

A kiscipőt egy hollókői kislány számára vásárolták 1953-ban Budapesten. A divatos, hasított bőr felsőrészű, rámán varrott

gyermeklábbelit akkoriban csak városi üzletben lehetett beszerezni. Amíg Hollókőn a felnőttek legrangosabb ünnepi lábbelije még ebben az időszakban is a hagyományos csizma maradt, addig a kislányoknak már újabb, a városi divatot követő csatos félcipőt választottak.

A legszebb felnőttkori ünnepi lábbelit bér mátkozáskor, konfirmálásakor kapták a serdülők, amely akár egy életre szólt. A párválasztási és lakodalmi szokásokban a lábbeli szerepe idővel egyre növekedett. A végleges nyí jegyajándékok között a kendő és a gyűrű mellett újabb elemként néhol a csizma vagy a papucs, majd a cipő is megjelent, amelyet a leány leggyakrabban jegykendővel viszonzott. A jegyváltás szűk családi körben zajlott, azzal azonban, hogy az ifjú pár az esküvőn jegyajándékait viselte, szimbolikusan is kifejezte elkötelezett voltát.

A globális divatban az esküvők legjellegzetesebb öltözéke, a fehér menyasszonyi ruha és cipő a 19. század elején hódította meg az európai elitet. Divatja csak lassan, a század vége felé jutott el a magyar vidéki parasztpolgársághoz és értelmiséghez. A korábbi tarka paraszti esküvői ruhához, majd a fehérhez is eleinte piros vagy fekete csizmát, azután fekete cipőt húztak, és csak jóval később, a városi divatot követő fátylas fehér

Cipő, zóri, női, japán

Japán, 1980-as évek eleje

Néprajzi Múzeum; ltsz.: 84.49.117.3–4

Japánban az esküvő során a menyasszony manapság többször is átöltözik, az európai menyasszonyi ruhán kívül gyakran fel-

ölti a hagyományos kimonós öltözetet is. A sintó templomi szertartáson fehér kimonóban kellett megjelennie, a piros alapszínűt ezt követően vehette fel. A gazdagon hímzett kimonókhöz fehér kétujjas zokni, a *tabi* és a legünnepeyesebb lábbeli, az aranszínű, tele talpas *zóri* tartozott.

Cipő, női, beduin

Szíva- (Sima-) oázis környéke, Északnyugat-Egyiptom, 1960-as évek eleje

Néprajzi Múzeum; ltsz.: 64.108.18.1–2

A beduin nők esküvőjük és egyéb jelentősebb események alkalmával viseltek ilyen növényi cserzésű marhabőrből készült és pamutfonalas hímzéssel díszített lábbelit.

A cipészek félcipőt is, magas szárú cipőt is készítettek hasonló, többretegű talppal ellátott masszív kivitelben, a skorpiók és a kígyók elleni védelmül. A legszebb darabokat rendelésre varrták, hímzésmintát pedig választhattak a mesterek mintakészletéből. Hasonló példányokat piacon is árultak, de az ügyesebb beduin asszonyok házilag is meg tudták varrni.

ruhához választottak ugyanolyan színű cipőt vagy szandált. A kevésbé kényes, sötét színű cipőt ugyanis jobban ki tudták használni, mint a fehéret.

A lakodalmi tisztségviselőket ruhájukra tűzött és kezükben fogott jelvények emelték ki a násznép közül. Csupán a vend (szlovén) nemzetiségű vőfélyek éltek azzal a lehetőséggel, hogy a díszes vőfélyboton kívül a csizmájukra kötött csengővel is felhívták magukra a figyelmet. A lakodalom során a menyasszonyi cipő középpontba is kerülhetett. Újabb szokásként a vacsora alatt tréfából lelophatták a menyasszony lábáról, amit a vőlegénynek kellett pénzzel visszaváltani.

Különleges jelzésértéke volt a lábbelinek Tunéziában a Dzszerba szigeti berber esküvő szokásrendjében. Az 1990-es években a négynapos menyegző első három napján az ifjú pár külön, saját szerettei, barátai körében ünnepelt, a kapcsolatot egymással ajándékok küldésével tartották. Az első napon a vőlegény egy régi divatú menyasszonyi ingbe csomagolva ajándékokat küldött mátkájának, köztük egy fél pár lábbelít. A lábbeli felpróbálása, majd visszaküldése a frigy szimbolikus elfogadását jelentette. A lábbelít párjával a harmadik napi ajándékok között kapta vissza a menyasszony. Az éjszaka leple alatt a vőlegény házába szállított arát a negyedik nap estéjén mutatták be a násznép női tagjainak, majd köszömlére tették a hozományát és a kapott ajándékait, köztük a sok pár cipőt és szandált.

Az öregedést a női öltözködésben néhol a lábbeli is követte. Kalotaszegen a 19. század végén a kevésbé tehetősek fiatalkori piros csizmájukat holtig viselték, míg a módosabbak korosodván azt feketére cserélték.

A halottra a hit- és vallásbeli meggyőződés szerint adnak lábbelít, vagy mezítláb, illetve harisnyában temetik el. Számos magyar néprajzi csoportban ma is ügyelnek arra, hogy a ruhán és a cipőn sem kötés, sem csomó ne legyen. Az obi-ugorok, akik teljesen felöltöztetve hantolják el a halottat, szándékosan megrongált ruhát, csizmát adnak rá abból a hitből fakadóan, hogy a túlvilágon mindennek a fordítottja érvényesül.

A gyászt néhol a hozzátartozók egyszerűbb, kopottabb lábbelivel is kifejezték. Kínában ilyenkor még a legmódosabbak is egyszerű szalma-cipőre váltottak.

Magyarok ünneplőben

Alsólendva (ma: Lendava, Szlovénia)

Szobotka felvétele, 1890-es évek

fekete-fehér pozitív, 10×16 cm

Néprajzi Múzeum; F 406

IDENTITÁS, DIVAT, STÁTUS

NŐK ÉS FÉRFIAK

A nők és a férfiak társadalomban, családban elfoglalt helyzetét sokszor a lábbeli is kifejezte. Bár az európai divattörténet ismer olyan férficipőket, amelyek a járást akadályozó csőrös orral vagy magas sarokkal készültek, mégis a nők számára tervezett lábbelik azok, amelyek a gazdagság fitogtatásán túl a nemek viszonyára utaló üzeneteket is kódolnak. Ilyen volt a 16. században az előkelő nők által hordott, rendkívül magas talpú cipő és papucs, a *chopine*, valamint a 18. században kedvelt magas orrú, magas sarkú cipő, majd a 19. század végén, éppen a női emancipációs mozgalom kibontakozásakor kitalált nagyon magas sarkú, úgynevezett *Cromwell-cipő*, amelyben csak lábujjhegyen lehetett járni.

A nők egykori kiszolgáltatottabb helyzetéről legnyilvánvalóbban a kínai leányok, asszonyok kicsire torzított lába, a *liliom-* vagy más néven *lótusz láb* tanúskodik. A kínai források a kicsi női láb ideálját a 10. századig vezetik vissza. Az ennek az eszményképnek a megvalósítását szolgáló lábelkötést először a császári udvarnál, majd az előkelő családokban alkalmazták, de a 19. századra a szegény falusi lányokat is érintette.

**Zsugorított lábmodell
lábszárvédővel**

Kanton, Kína, 1883
Néprajzi Múzeum;
ltsz.: 68.123.66

Cipő, női, lótuszcipő

Kína, 19. század második fele
Néprajzi Múzeum; ltsz.: 19976

Az egylábás cipő hímzett virág-
indás mintáján a pillangó a hit-
vesi boldogság és harmónia
szimbóluma volt.

A három–nyolc éves kislányokat azért vetették alá a szoros fászlizással járó hosszadalmas és fájdalmas eljárásnak, mert csak így remélhettek gazdagabb kérést számukra, így biztosíthatták jövőjüket. A *lótuszcipő* szimbólumok egész rendszerét hordozta. Mutatta a férj gazdagságának és rangjának fokozatát, hiszen a 7,5 cm hosszú *arany lótuszlábú* leány többet, míg a 10,5 cm-es *ezüst lótuszlábú* kevesebbet ért. A férfitársaságokban büszkeség tárgya volt a feleség lábának kicsinysége. A szerelmi előjátéknak fontos része volt a cipő levétele, a láb kifászlizása, mert különben a kötést éjszakára sem bontották le, sőt az alváshoz külön, a talpon is hímzett cipőt viseltek. A selyemből, brokátból készített cipőcskék táji különbségeket mutattak, színükkel jelezték viselőjük életkorát, az évszakokat vagy a különleges alkalmakat. Esküvőre például a piros színű illett. Hímzett motívumaiknak varázserőt tulajdonítottak: a hal a gazdagság, a termékenység, a lótuszvirág a tisztaság, a végtelen csomó a hosszú élet, a harmónia szimbóluma volt. A hitvesi boldogság és öröm jelképét, a pillangót nemcsak kihímezték, hanem a cipőcske hátsó részére plasztikusan is felvarrták. A lábdeformálást 1912-ben betiltották ugyan, de a század közepéig titokban még alkalmazták.

Az Északkelet-Kínában élő mandzsu nők nem deformálták a lábukat, de a parányi láb ideálja rájuk is hatással volt. Az előkelőbbek ezért a lábméretüknek megfelelő cipőt viseltek ugyan, de annak magas talpa a lábfejnél sokkal rövidebb volt, így a hosszú ruha alól kilátszó cipőtalp a kicsi láb benyomását keltette, és ebben is csak tipegyve lehetett járni.

Cipő, női, lóbuszcipő

Kína, 19. század második fele
Néprajzi Múzeum;
ltsz.: 2351

Az egylábás cipő oldalán a végtelen csomó mintája a hosszú, harmonikus életet, a sarkán a megformált pillangó a hitvesi boldogságot szimbolizálta.

Kínai vendégfogadás

Kína, 19. század második fele
Rizspapír, tempera
Néprajzi Múzeum; R 7191

Cipő, női, hanti

Irtis torkolatvidéke, Észak-
nyugat-Szibéria, Oroszország,
19. század első fele
Néprajzi Múzeum;
ltsz.: 2165–2166

A nőket sok kultúrában életük bizonyos szakaszaiban tisztátalannak tartották, amikor számos korlátozó szabályt kellett betartaniuk. Ez a megkülönböztetés az obi-ugor hantiknál a lábbeliben is kifejezésre jutott. A gyöngyhímzéses cipőket ugyanis a „tisztá” (nem menstruáló, a várandósságot és a szülést követő speciális tisztítási szertartáson átesett) nők viselhették, ezzel mutatva, hogy jogosultak megjelenni az ünnepségeken. A nőket egyébként is tisztátalanabbnak tartották a férfiaknál, ezért ők sohasem vehették fel a férfiak csizmáját.

A Kárpát-medencében a nők családbeli helyzete abban mutatkozott meg, hogy a lábbeli elsősorban a férfiakat illette meg, csak utánuk következhetek a nők, majd a gyermekek. Ezért láthatunk számos 19. század végi–20. század eleji fényképfelvételen cifrán felöltözött lányokat, asszonyokat mezítláb, csizmás családbeli férfiak társaságában.

DIVATOT KÖVETVE

A divatos lábbeli viselőjének rangját, vagyonosságát is kifejezte, bár nem mindig a nagyobb és értékesebb ruhatárral rendelkező előkelőbbek jártak élen az újdonságok követésében. A változásokkal elsősorban a fiatal-ság igyekezett lépést tartani, ebben a család támogatására is számíhattak.

A divat országokon is átívelő hatásáról a magyar népviselet története számos példát szolgáltat. Így a 19. század elején a magyarországi női cipők, csizmák körében feltűnt egy olyan változat, ahol a sarok színe a lábbeliétől különbözött. Az eredetileg cipőn jelentkező piros bőrborítású sarok divatjának kisugárzóközpontja a francia Napkirály (1643–1715) udvara volt, ahonnan a 18. századi német és magyar nemesség lábbelijeit meghódítva jutott el a magyarországi jobbágyleányok ünnepi csizmájáig. A 19. század végén már csak az északi és déli peremvidékek hagyományokhoz erősebben ragaszkodó lakossága kedvelte a piros sarkú sarga és fekete, illetve változatként a sarga sarkú piros csizmát.

Csizma, női, magyar
Csököly, Magyarország, 19. század vége
Néprajzi Múzeum;
ltsz.: 15568 a–b

A fekete szattyánbőr (*kordován*) csizma fából faragott sarka piros bőrral bevont. Tulipánminta bőrrelátja a vidéken viselt ködmönök, börmellények díszítményeivel mutat rokonságot.

««
Cipő, női, német
Németország, 19. század eleje
Néprajzi Múzeum;
ltsz.: 43664

Egy Pest vármegyei paraszt és egy szolgáló
Bikkessy Heinbucher József színezett rézmetszete, 1816
In: Bikkessy Heinbucher József: A Magyar és Horváth Országí Leg nevezetesebb Nemzeti Öltözetek Hazai Gyűjteménye. Béts, 1816

Csizma, női, magyar
Kásád, Magyarország, 19. század vége
Néprajzi Múzeum; ltsz.: 15588 a–b

Mokaszin, férffi, sziú (lakota)

Észak- vagy dél-dakotai rezervátumok, Amerikai Egyesült Államok, 1870–1880-as évek

Néprajzi Múzeum; ltsz.: 134979

A lábbelit készítő asszony a szarvasbőr mokaszinon a hagyományos díszítési mód mellett az újabb gyöngyhímzést is alkalmazta. Az élet vörös, azaz megszentelt útját jelképező sültüskés mintával bőséget és jólétet, a gyöngyhímzéses szegély sastollmintájával dicsőséges harci tetteket kívánt a mokaszin viselőjének.

Mokaszin, kislány, sziú (lakota)

Nebraskai, észak- vagy dél-dakotai rezervátumok, Amerikai Egyesült Államok, 1870–80

Néprajzi Múzeum; ltsz.: 89.55.1. 1–2

A mokaszin lábfejen a sárga alapú gyöngyhímzés „feltöltött” mintája a bőség és a jólét jelképe, amit kétfelől „bölénypata” minta határol. Az ilyen díszítményű lábbelit jó módú szülők „kedvenc” gyermeke viselte, akit már kiskorában „bevásároltak” a társadalmi fel-emelkedést szolgáló női társaságokba, később pedig igyekeztek jól kiházasítani, hogy gazdag és rangos családba kerüljön.

A magyar lakosság körében a nemesi minta nyomán elterjedt csizma a 19. században sokféle divatváltozatban fordult elő. A század utolsó harmadától kezdve azonban két fő, az adott közösség mentalitását is tükröző típus vált népszerűvé. Általánosan az egyszerűbb megjelenésű, kemény szárú, fekete bőrcsizma terjedt el. Ennek a polgáriasságot mutató típusnak csupán a rámás varrásmód és a lakkos szár adott némi ünnepélyességet. A paraszti öntudatot sugárzó díszesebb típus csak néhány, akkor kiviruló népművészeti tájon alakult ki. Kalotaszegen a korábbi lágy szárú, *ráncos torkú*, majd a kemény szárú, varrógépes tűzéssel díszített női karmazsin csizma helyét az 1920–1930-as évektől egyre inkább a kemény szárú, piros szegélyű fekete csizma vette át, míg a túldíszített népművészeti Kolozsvár környéki falvakban a leányok piros, a legények fekete, dús virágmintával teljesen kicifrázott bőrcsizmára vágytak.

A 19. században a csizma-cipő váltás is felgyorsult. A drágább csizma presztízstárgynak számított, de a nemesi-polgári divat, különösen a nőknek, a cipőt írta elő. A cipő a nők körében divatcikként a szélesebb gazdasági-társadalmi kapcsolatokkal rendelkező nyugati országrészekben, a nagyobb városokban a jobb módúak körében, továbbá fizetségként

Osage (szíú) indián főnök hadí táncöltözetben

*Pawhuska, Oklahoma Territory
(ma: Oklahoma, Amerikai Egyesült
Államok)*

Parsons, G. W. felvétele, 1890-es
évek első fele
fekete-fehér pozitív, 10×13,5 cm
Néprajzi Múzeum; F 2294

Indián család

*Észak-Amerika, Indian Territory
(ma: Oklahoma, Amerikai Egyesült
Államok)*

Néprajzi Misszió felvétele,
1880-1896
fekete-fehér pozitív, 10×14 cm
Néprajzi Múzeum; F2276

a főúri, nagypolgári házaknál szolgáló cselédek között terjedt el. Tavasztól őszi cipőt, télen továbbra is csizmát hordtak, a népviseletes vidékeken a 20. század közepén is. A falusi nők a divatot helyenként naprakészen követték, átvették a magas sarkú hosszú szárú és félcipőt, majd a 20. század közepétől a szandált.

A csizma a munkabíró alkat és vastag láb ideáljának felelt meg. Elhagyása után sok helyen tovább élt ez a női szépségideál, amelyet a cipőviselés során úgy közelítettek meg, hogy egymás fölé két harisnyát húztak, vagy egyetlen, vastkosra kötött, kiálló hurkos díszű *bütykös* harisnyát hordtak.

A férfiviseletben a cipő nehezebben honosodott meg, mert a gatyához és a csizmanadrághoz nem illett. A váltást az első világháború után a pantalló lassú térnyerése tette lehetővé.

Más földrészeken is teremtettek divatot a társadalmi kapcsolatok. Az észak-amerikai indiánoknál a nagy mennyiségben beáramló európai üvegyöngy a *mokaszinok* díszítésében hozott változást. Korábban a sült tuskéiből előállított szalagokat használták fel ékesítésül, a szaporább gyöngymunkával azonban színesebben, változatosabban dekorálhattak, és a rájuk elhelyezett mintákkal „beszédesebbé” is tették öltözetdarab-

Cipő, női

India, 19. század vége

Néprajzi Múzeum;

ltsz.: 15749. 1–2

A cipő az európai divat hatását mutatja.

jaikat. A *mokaszinokat* az indián asszonyok a telepések számára nagy mennyiségben készítették, divatba hozva ezeket az otthon használatos kényelmes cipőket.

Sokkal nagyobb hatása volt azonban a gyarmatosítók által közvetített európai divatnak. Ebben a missziósok tevékenysége játszott jelentős szerepet. Bár az európai öltözködési mód sok helyen rangot jelentett, mégis a földrajzi viszonyoknak, a hagyományos lábviseletnek ritkán megfelelő lábbelik nehezen terjedtek el. Napjaink globális divatja azonban a hagyományos helyi lábbeliféléket fokozatosan háttérbe szorítja.

SZEGÉNYSÉGBEN, GAZDAGSÁGBAN

Az ünnepi viseletek a gazdasági és társadalmi státus kifejezésében a legbeszédesebbek. Jelzéseiket egyrészt a lábbeli külleme, másrészt viselésének körülményei hordozzák. Ebből a szempontból a lábbeli típusa másodrangú tényező.

Az alapanyag szempontjából a drágább, finomabb és kényesebb szattyánbőrből, valamint selyemből, bársonyból készült darabok számítottak előkelőbbnek.

A szín szerepe is meghatározó lehetett. Az obi-ugoroknál a ritka, fehér rénszarvas prémjéből varrt csizmát tartották a legértékesebbnek. Mohamed próféta és egyben az iszlám szent színét, a zöldet a muszlimok szerencsehözönak tartották.

Forma szempontjából például az egyént a többiek fölé emelő magas talpnak volt szerepe. A múzeum gyűjteményében az előkelők által hordott extrém példányok hiányoznak. A közemberek mértékletesebb darabjai azonban ugyanolyan jelzést hordoznak, de közelebb vannak kialakításuk eredeti céljához, a lábnak, a ruhának sártól és szennytől való megóvásához.

A díszítés mértékének szintén fontos jelzőszerepe volt. Az egyén helyét a társadalmi ranglétrán Kínában a mandzsu dinasztia idejében elterjedt és a 20. század elejét is megért cipők egyre színesedő, díszesebb és magasodó talpú változatai mutatják.

Fapapucs, kabkab, női
 Földközi-tenger vidéke,
 19. század
 Néprajzi Múzeum;
 ltsz.: 69.108.13.1-2

Keresztény asszonyok háziruhában

Damaszkus, Szíria
 Néprajzi Misszió felvétele,
 1880-1896
 fekete-fehér pozitív,
 10,5x15 cm
 Néprajzi Múzeum; F 9058

Cipő, női

Kína, 19. század vége
 Néprajzi Múzeum;
 ltsz.: 68.108.79.
 69.108.110

Cipő, gyermek

Kína, 19. század második fele
 Néprajzi Múzeum; ltsz.: 19972

Csizma, női, üzbég

Bokhara, Oroszország (ma: Buhara, Üzbegisztán), 19. század vége
Néprajzi Múzeum; ltsz.: 14404.1-2

Az egylábas, selyemfonalas hímezési bársony csizma viselőjének gazdagságára, rangjára utal.

A magasított talp és a gazdag díszítés jó módot jelző szerepét leglátványosabban a muszlim nők fapapucsja, a *kabkab* érzékelteti, amely nevét a járás közbeni kopogásáról kapta. Szerepe a mohamedánok fürdőkultúrájával függött össze. A Korán rendszeres rituális tisztálkodást ír elő a hívőknek, szigorúan elkülönítve a nemeket. Ezért a nagyobb településeken a fürdő, a *hammám* látogatása az ünnepi szokásrendhez szorosan hozzátartozott, és társasági eseményszámba ment, amelynek során a tisztálkodáson, szépítkezésen kívül evés-ivás mellett hosszas beszélgetések zajlottak, házassági egyezségek születtek. Különösen a nők számára volt fontos találkozási hely a *hammám*, ahova szépen felöltözve illett megérkezni. A fürdőben praktikus okokból használták a fapapucsot. Míg a férfiaké egyszerű volt, a tehetősebb nők státusukhoz illő csont- és gyöngyház berakással ékesített darabokkal és egyre magasabb „lábakkal” hívalkodtak.

Míg a lábbeli sokszor csak a komplett öltözet részeként vall viselőjéről, addig a ráillesztett ékszereknek, különösen a fémből készülteknek, így a sarkantyúknak önmagukban is rangjelző funkciójuk volt. A sarkantyúk, a női csizmákra, papucsokra szerelt csörgők és a talpba beépített csikorgók a fiatalság számára a figyelemfelkeltés eszközeiként is működtek.

A múzeum Kárpát-medencei anyagában a társadalmi különbségeket jelzik az 1920–1930-as évekbeli mezőkövesdi koldusok másoktól levett, foltozott csizmái, cipői.

A lábbeli lehet a hatalom szimbóluma is. Az indiai Mahábhárata szerint aki trónra jut, az a cipőjét a trónra teszi, mondván: „Minden hatalmamat a cipőnek adtam, amely most helyettem a trónon nyugszik.”

Csizma kapcával, férfi, nanaj

Amur mente, Oroszország,

19. század vége

Néprajzi Múzeum; ltsz.: 76357. 1–2,
76358. 1–2

A gyűjtő, Baráthosi Balogh Benedek 1908-as feljegyzése szerint a csizma „[I]gen díszes darab, melyet egyre jobban kiszorít az orosz csizma. A hozzátartozó harisnyával együtt húzzák le, s a beléje helyezett széna tart melegen. Fej és talp egy darab bőr...rávarrott fedőlappal. Ezek a részek vastag szarvasbőrből valók... A fedőlapon magából az eredeti bőrből összehúzó elvarrással készült díszítés... A szár fehér vászon, felső szélén sötétkék és sárga szélesebb csík... A kék bársonyon selyemfonalas...hímzés, a sárga alapon fehér áttört rátét.” A vászonkapcának csak a csizma szárából kiérő része van hímezve. „Rendesen fiatalok viselik vagy az igen jómódúak. A hozzátartozó szövet kínai, újabban orosz kézből kerül ki.”

Saru, *abenema*, férfi

Ghána, 2015–2016

Magántulajdon

A gazdagságot, hatalmat nemcsak a lábbeli külleme, hanem viselésének ténye, módja és körülménye is mutatta. A dél-ghánai népek élén, mint az *asantiknál*, *evéknél*, ma is több helyi főnök áll. Ezekben az eredendően mezítláb járó közösségekben a méltóságot elsősorban a saru viselése hirdette. Hitük szerint ugyanis a *szent* ember lába sohasem szennyeződik be a talajjal való érintkezés által. Míg az alattvalók tisztelőjük jeleként mezítláb járulnak elébe az ünnepek és a szertartások alkalmával, addig az uralkodó és családtagjai sohasem léphetnek mezítláb a földre. A saru nyilvános levétele az uralkodásról való lemondást szimbolizálja. A sarukat az alkalomhoz illő öltözet színéhez választják, így a piros-fekete mintás gyászosnak számít, temetésre való.

Trimurti szobor

India, 19. század

Néprajzi Múzeum; ltsz.: 100149

A hindu vallás főistenének hármasságát ábrázoló faszobor lábára ujjgombos fatalpat, *padukát* faragott az alkotója.

Ujjgombos fatalp, *paduka*

India, 19. század

Néprajzi Múzeum; ltsz.: 68.108.110.1–2

Az indiai ujjgombos *padukának* egyszerű, fából készült változatában a hindu és dzsainista szent emberek, aszkéták, vallási tanítók és néhol a szegény közemberek jártak ünnep- és hétköznap egyaránt. Viselése hitük egyik fontos tanítására világít rá: az élet szentsége miatt nem érintkezhetnek a „halott” bőrcipővel. Talpa kis lá-

bakon nyugszik, hogy járáskor a növényekben minél kevesebb kárt tegyenek, és a föld apró élőlényeit megóvják az eltapasztól. Papjaik ceremoniális célra ennek a fatalpnak díszes, csont- vagy gyöngyház berakásos, gyakran csörgőkkel is ellátott, magasabb talpú változatát hordták, illetve ajánlották fel rituális adományként.

A díszes *paduka* a magasabb kaszttbeli leányok hozományának része, még akkor is, ha újabban már az esküvőn sem ölti fel a menyasszony.

HIVATÁST JELEZVE

A lábbeli egy adott közösségben árulkodhatott viselője hivatásáról, mesteriségéről is.

A különböző vallások szerzetesei gyakran az általánosan hordott lábelítípustól eltérőt viselnek manapság is. Indiában a bőrmunkával az érintetlenek kasztjába tartozók foglalkozhattak, a kikészített bőr pedig nem számított tisztátalannak, a hindu, dzsainista szent emberek mégis egy sajátos, *padukának* nevezett ujjgombos fatalp egyszerű változatában jártak ünnep- és hétköznap egyaránt. Japánban a zen buddhista szerzetesek rizsszalmából font papucst viselnek, ebben indulnak zarándokútra is. A római katolikus szerzetesek közül a tradíciókhoz ragaszkodó ferencesek, bencések, kármeliták bőrszandált viselnek.

A rendkívül differenciált japán társadalomban a szűk réteget alkotó szamurájok, gésák lábviselőtükkel szintén jelezték különleges foglalkozásukat, státusukat. Az 1870-es évekig fennállt szamurájhadsereg lovascsapatainak előljárói egy különleges, medvebőrből varrt csizmát hordtak ünnepen, eredetileg azért, hogy az állat ereje a lábbeli viselőjébe költözzék. A szórakoztatás művészei, a gésák magas lábakkal ellátott fapapucst, a *getát* és az értékesebb anyagokból készült tele talpas *zorit* hordták, a gésatanoncok pedig a szép járás megtanulásához egy fából faragott, feltűnően magas, tele talpas *getát* viseltek, amelynek üregébe néha csengőt is rejtettek.

A Kárpát-medencében a foglalkozás jelzését például a télen–nyáron a szabadban legeltető rideg pásztorok lábvisellete is mutatta. A csikósok ugyanis hétköznap és ünnepnap csizmában jártak, míg a kanászok közül a mostohább sorsúak a 20. század első felében sok helyütt a falubeliek által már elfeledett bocskort hordták ünnepnap is.

NEMZETI IDENTITÁS

A népi, nemzeti identitás kinyilvánítása fontos társadalomtörténeti igény, amely mind a nagy államalkotó népeknél, mind a világ számos pontján élő kis nemzetiségeknél, törzseknél napjainkban is érvényesül.

Az önazonosság kifejezése a 19. századtól kezdve részben a nemzeti szimbólumok alkalmazásával, részben az adott népi kultúrát reprezentáló tárgyak, formák és ornamensek felhasználásával történt.

A magyarság számára a nemzeti jelképek a történelem feszterhes időszakában, továbbá a millennium körüli években váltak fontossá, a lábbelin azonban csupán elvéve alkalmazták.

Maguk a helyi vagy általánosan használt paraszti tárgyak is nemzeti jelképekké válhattak. Ilyen a görögök bojtos bocskora és a hollandok facipője. Napjainkban pedig a falvakba, városokba települt hantik veszik fel a nagyobb közösségi ünnepeiken a már divatosabb rövid szárral készített, de még hagyományos mustrákkal ékesített rénszarvascsizmákat.

A népi díszítőművészet szintén forrása lehet az identitás kifejezésének. Magyarországon a két világháború közötti időszakban a kibontakozó magyaros divatmozgalom már elsősorban a népművészet forma-

Egri népviselet

Eger, Magyarország, 1910-es évek
Képeslap, Impresszum nélkül
Néprajzi Múzeum; Ny 1338

Cipő, női, magyar

Érendréd (ma: Andrid, Románia), valószínűleg 1885
Néprajzi Múzeum; ltsz.: 15965 a–b

A magyar címerrel és nemzetiszín szalaggal is ellátott cipő nyelvére „Lihán Gábor Ér-Endréd” feliratot hímeztek. A lábbelit a múzeumi hagyomány Szendrey Júliának (1828–1868) tulajdonította, valószínűleg a behímezett Ér-Endréd felirat és Petőfi Sándor feleségének Szilágy megyei kötődése miatt. Az 1885-ös budapesti országos általános kiállítás katalógusában a cipészek között ez a mester egy pár női selyempipővel szerepelt. A cipő formája és díszítési stílusa valószínűsíti, hogy ez a lábbeli jóval Szendrey Júlia halála után készült olyan mesterremek, amelyet különleges célra, akár a fent említett kiállításra szánhattak. A tárlatra a siker és a díjazás reményében több, nemzeti jelképpel ellátott lábbeli érkezhettek, amit a bíráló bizottság indokolatlannak tartott, nem értékelt. Feltehetően ezért nem kapott kitüntetést Lihán Gábor sem.

Szandálszobor

Aszmara, Eritrea
Hans van der Splinter
felvétele, 2003
Magántulajdon

és mintavilágából merített. Népies stílusú cipőket azonban nemigen terveztek, ezért olyan különleges a múzeum kalotaszegi *írásos* hímzéssel dekorált női cipője.

A 20. század második felében, a globalizálódó divat korszakában is számos olyan vidék maradt a világban, ahol a helyi tradíciók tovább élnek. Ezt példázza a Kína délnyugati részén élő *paj* nemzetiségnek a helybeli készítésű, hagyományos formájú, de a korábbiaknál dúsabban és tarkábban hímzett cipője.

Távoli vallások, kultúrák követői, mint a magyarországi Krisna-tudatú hívők vagy az észak-amerikai indiánok kultúrája iránt rajongó magyarországi közösségek tagjai állandóan, illetve alkalmilag viselt öltözetükkel ugyancsak jelzik összetartozásukat.

A közelmúltban a szemünk előtt emelkedett egy olcsó, hétköznapi lábbeli nemzeti szimbólummá. Eritreában ugyanis a katonák ilyen műanyag tömegcikket hordtak az 1960-as évektől kezdve az országuk függetlenségéért vívott harcokban. 1993-as győzelmük után ez a szandál vált hazájuk függetlenségének szimbólumává, és ezért állították a szandált ábrázoló szobrot a fővárosban, Asmarában mártírjaik emlékére. Ilyen szandált a mai napig hordanak, a férfiak fekete, a nők pedig színes kivitelben.

Cipő, női, magyar

Budapest, Magyarország, 1930-as évek

Néprajzi Múzeum; ltsz.: 90.69.1, 90.69.2

A cipő a I-II. világháború között, a népies ihletésű öltözetek népszerűvé válásának időszakában készült. A divatos fazonú, bőrrrel bélelt, kendervászon felsőrészű cipőt a kalotaszegi varrottások stílusában hímezték ki, *írásos*, azaz huroköltéses technikával, jellegzetes, stilizált növényi ornamentikával.

A damaszkuszi nagy mecsetben imádkozó muszlimok

Damaszkusz, Szíria
Bonfils fényképész műterem
felvétele, 20. század eleje
fekete-fehér pozitív, 23×28 cm
Néprajzi Múzeum; F 1187

KÖZÖSSÉGI CSELEKMÉNYEK SORÁN

A közösségi szférában zajló cselekmények nem mindegyike köthető ünnephez és így az ünnepi lábbelihez.

A muszlim kultúrában a rituális tisztálkodáskor a *hammadban* viselt női lábbeli, a *kabkab* nemcsak az ünnepi, szakrális, hanem egyben a mindennapi és világi cselekmények részese is lehetett. A legismertebb vallási előírás a napi ötszöri ima, amelyhez a Korán a mecsetbe mint szent térbe való belépéshez rituális lábmosást és a lábbeli levételét írja elő, ami sokáig a könnyen le- és fölvehető lábbeliknek, a papucsoknak és a puha kérgű, könnyen letaposható sarkú cipőknek kedvezett. A muszlimokhoz hasonlóan mezítláb járulnak az istenek elé a buddhista és a sintoista templomokba belépő hívők is.

Az örmény liturgia szerint viszont a papnak és a diakónusnak külön, máshova nem használt papucsot kell öltenie, amikor szertartást végez. Ennek a lábbelinek a különlegessége, hogy az egyik fél pár talpába belül egy skorpiót, a másikéba egy kobrát ábrázoló mintát hímeznek, hogy viseléskor jelképesen lábbal tiporják a gonoszt, amint azt az ókor óta elenségük képmásával sokan és sokszor megtették.

Cipő, kurdaicsa, férfi

Közép-Ausztrália, 20. század első harmada
Néprajzi Múzeum; ltsz.: 132208 a-b

Az ausztráliai őslakosság mezítlásos kultúrájában is használatos volt egy cipő, amelyet csak a vérbosszú végzésekor használtak. Hitük szerint ugyanis a halál az elhunyt valamelyik, más közösségből származó ellensége is előidézhette. Ha a varázsló a halál okaként rontást állapított meg, a család akkor folyamodhatott elégtételhez. A vérbosszú végrehajtói csak olyan beavatott férfiak lehettek, akiknek kisujját fájdalmas módon kificamítták,

hogya a lábujj „jelezze” a talajon az akadályokat. Számukra készítették a nők elől szigorúan titkolva az emberi hajból és tollból összedolgozott, vérrel kezelt és a kisujjnál kivágott cipőt azért, hogy halkán, nyom nélkül tudják elvégezni a feladatukat. A bosszúra nagyon ritkán került sor, általában akkor, ha ereje teljében lévő férfi halt meg, akinek elvesztése a közösség megélhetését veszélybe sodorta, valamint ha a felek nem tudtak megegyezni másfajta kárpótlásban. A cipő gyűjtése idején valószínűleg már nem gyakorolták a vérbosszút, használata a mítoszokban őrződött meg.

Bocskor, halica cipő, férfi, zsidó

*Sopronkeresztúr (Deutschkreutz, Ausztria),
19. század második fele*
Néprajzi Múzeum; ltsz.: 92022

Sámáncsizma, gutál, darhat

Hövszögl megye, Mongólia,

20. század első fele

Néprajzi Múzeum; ltsz.: 60.96.20.1–2

A darhat sámán öltözetének nemcsak a köpenyére, hanem a rénszarvasbőr csizmájára is olyan jegyeket, kiegészítőket

varrtak, amelyek utalnak a felöltésekor végzett rítusra, és egyben segítik és védik a sámánt szellemvilági utazása során. Erre szolgáltak többek között a rénszarvasbőr csizmára varrt, madárlábat jelképező textilrátétek, a zsinórkötegek, acélszüngők és a boka fölötti részre festett lilászörös nap-szimbólum, a szvasztika.

A muszlim, az indiai és a japán kultúrában a legnagyobb sértések közé tartozik, ha valakit megdobnak, megütnek a lábbelivel. Ismerünk viszont olyan angol, holland, német helyi hagyományokat, amelyek során az ifjú párt cipőkkel dobálták meg, hogy házasságuk termékeny legyen.

Az ázsiai népek jósló, gyógyító és ártó szertartásain a sámán ruhája számos jellel utalhat a rítusra, míg lábbelije jeltelen marad. Az obi-ugorok sámánjai a hétköznapi csizmájukban révülnek, míg a mongol sámánok csizmáját a rávarrt ábrák, csörgők, szalagok a rítus fontos kellékévé avatják.

Bizonyos rítusokhoz speciális, máskor nem használható lábbeli tartozik.

Ilyen volt a zsidóság *halica* szertartása. A Tóra előírása szerint a megözvegyült gyermektelen asszonyt nőtlen sógora köteles feleségül venni.

Amennyiben nem kívántak frigyre lépni, akkor került sor a közösség előtt zajló rítusra, hogy felmentést nyerjenek a levirátus parancsa alól. Ekkor az elhunyt fivére egy fél pár, sajátosan megformált bocskort öltött magára. Az özvegy a cipő lehúzásával és eldobásával „mondta ki”, hogy a fivér lemond róla mint tulajdonáról.

Különleges cipőt használtak például a közép-ausztráliai őslakók a vérbosszú végrehajtásához.

Világi, napjainkban egyre népszerűbb nagyvárosi szokás a köztéri vilányvezetékekre cipőket lógatni. Először az 1920-as években New York utcáin tettek így. A cselekményt többféle városi legenda övezi. Azt tartják például, hogy kezdetben ezzel jelezték a drogkereskedők az áru megérkezését. Mára inkább a személyes okok a meghatározók, esküvő, sikeresen letett vizsga, de sokszor csupán „a hecc kedvéért” kerül rá sor. A „feláldozott” cipők a lehető legközönségesebb darabok is lehetnek. S bár közszemlére kerülnek, mégis csupán meghatározott kisebb kör számára hordoznak üzeneteket.

TITKOS PRAKTIKÁK KÖZBEN

A rejtve, magányosan úzótt mágikus cselekmények elsősorban a párválasztáshoz és az esküvőhöz kapcsolódtak szerencsehozó és rontást elhárító céllal.

A szerelmi varázslás egyik legismertebb, lábbal kapcsolatos módja a magyarság körében az áhított személy mezítelen lába nyomának a felstedése volt, melynek során a lábnyom porát a ház falához, földjéhez vagy kemencéjéhez tapasztották, vagy zacskóba kötve testükön hordozták. Másik eljárás a nehezebben kivitelezhető kapca- vagy bocskorfőzés, vagy -füstölés. A cselekmény mögött az a hit húzódtott meg, hogy az ember a hozzá szorosan tartozó tárgyakkal egységet alkot, ezért a titokban megszerzett lábbelivel végzett praktika a legényt végérvényesen a leányhoz köti.

Az esküvő alkalmával végzett rítusok szinte minden kultúrában fontos szerepet töltek be: a lábbelibe pénzérmét helyeztek, hogy szerencsét hozzon, a házasságban az uralkodó szerep biztosítása céljából a vőlegény vagy a menyasszony igyekezett titokban a párja lábára lépni az esketés előtt, a templom kapujában.

A közösség előtt zajló esemény során az ifjú pár fokozottan ki volt téve a rontásnak, az ártó tekinteteknek, ennek elhárítására szolgált az észak-afrikai berbereknél a menyasszony papucsába helyezett só és tű, a magyaroknál a koszorúba épített sok apró tükör és a lábbelijébe rejtett fémpénz.

TÁNCBAN

A táncnak számos közösségi és szakrális, nyilvánvaló és rejtett funkciója van, gyakran egy időben. Fokozza a közösségi események ünnepi jellegét, de kritikus helyzetekben is segítséget nyújthat. Az átmeneti rítusoknak és a gazdasági élet ünnepeinek egyaránt fontos eleme. Az európai falusi közösségekben farsangi időszakban és az egyházi ünnepek másod-harmadnapján is táncos mulatságot rendeztek.

Sűrű tempót táncoló legények

Szék (ma: Sic, Románia)

Gönyey Sándor felvétele, 1943

fekete-fehér nitrocellulóz film, 24×36 mm

Néprajzi Múzeum; F 91548

Táncoló csángók

Gyimes (ma: Ghimeș, Románia)

Erdődi Mihály felvétele, 1941

színes diapozitív, 24×36 mm

Néprajzi Múzeum; D 815

A természeti népek körében a tánchoz nem volt szükség speciális lábbelire. Európai vidéki mulatságok résztvevői táncos alkalmakon olyan ruhát és lábbelít viseltek, amely a nagyünnepnél kevésbé értékes, de ünnepélyesebb, mint a hétköznapi. A táncolók többnyire a hétköznapi „jövő-menő” lábbelijüket vették fel. A 20. század közepéig a nyári, szabadtéri táncos alkalmakon sokan, elsősorban a nők, mezítláb voltak.

Az utóbbi évtizedben a divatkövetés falusi közösségekben is felgyorsult. A tánc szempontjából elsősorban a női öltözet változásának van jelentősége: míg a korábban viselt bő szoknya és alacsony sarkú lábbeli segítette a mozgást, a szűk szoknya és a magas sarkú cipő korlátozza a táncost, a mozgás lendülete elvész.

Az 1960-as évek színpadi néptáncos jelmezeihez a falusi csizmák könnyebb, puha szárú változatát viselték a táncosok, majd visszatértek a tradicionális paraszti öltözet használatához: a 20. századi falusi öltözethez illeszkedő csizma, bocskor, pántos női cipő (*karaktercipő*) bekerült a színpadi néptáncosok jelmeztárába.

FÜLÖP HAJNALKA

Cipő, női, magyar

Nagyvisnyó, Magyarország, 1971
Néprajzi Múzeum,
ltsz.: 2013.81.15.1–2

A madárember esőkérő tánca

Nzérékoré vidéke, Guinea
Rudnyánszky István felvétele, 1962
fekete-fehér biztonsági film,
6×7,5 cm
Néprajzi Múzeum; F 196243

IRODALOM

- BAGHLI, Ouahiba
1977 Chaussures traditionnelles algériennes. Alger: SNED.
- BELLOSICS Bálint
1896 A zala- és vas megyei vendek. *In* Az Osztrák–Magyar Monarchia írásban és képből. IV. 3059–3065 (251–262). Budapest: Magyar Királyi Államnyomda.
- BOSKO Zsunih / Бошко Жунић
2012 Sabacski opancsari prvi majstori jednog veka. Sabac: Csibija print / Шабачки опанчари прови мајстори једног века. Шабац: Чибџа принт.
- DÖMÖTÖR Tekla
1983 Naptári ünnepek – népi színjátás. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- ELKIN, Adolphus Peter
1986 Ausztrália őslakói. Budapest: Gondolat.
- FAJCSÁK Györgyi – BRITIG Vera – HÁRSVÖLGYI Virág
2013 Hagyományos japán viselet és viseleti kiegészítők. *In* Japán vörös és fekete. Hagyományos japán viselet és kortárs magyar ékszerek. Fajcsák Györgyi, szerk. 79–133. Budapest–Pécs: Iparművészeti Múzeum – Janus Pannonius Tudományegyetem.
- FÉL Edit
1935 Harta néprajza. Budapest. /Néprajzi füzetek, 2./
- FELFÖLDI László
1990 Alkalmhoz kötött táncok. *In* Magyar néprajz VI. Népzene. Néptánc. Népi játék. Hoppál Mihály – Niedermüller Péter – Tátrai Zsuzsanna, szerk. 251–263. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- FLÓRIÁN Mária
1997 Öltözködés. Lábbeli. *In* Magyar néprajz IV. Életmód. Füzes Endre – Kisbán Eszter, szerk. 683–693. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- FÖLDESSY Edina
2001 Az átmenet ideje – berber esküvő. *In* Időképek. Fejős Zoltán, szerk. 322–347. Budapest: Néprajzi Múzeum.
- FRANK, Barbara E.
1998 Mande Potters and Leatherworkers: Art and Heritage in West Africa. Washington, D. C.: Smithsonian Institution Press.
- GÁBORJÁN Alice
– 1959 A Néprajzi Múzeum lábbeli-gyűjteménye I. Csizmák. Néprajzi Értesítő XLI:205–283.
– 1976 Magyar népviseletek. Kísérlet egy összefoglalásra. Néprajzi Értesítő LVIII:3–140.
– 1993 Néhány barokk elem a magyar népviseletekben. Néprajzi Értesítő LXXV:65–82.
- GALL, Günter, ed.
1980 Katalog des deutschen Ledermuseums. 6. Deutsches Schuhmuseum. Würzburg: Universitätsdruckerei H. Sürzt AG.
- GARRETT, Valery M.
1994 Chinese Clothing: An Illustrated Guide. Oxford – Hong Kong – New York: Oxford University Press.
- HAMMOND, Peter B.
1978 An introduction to Cultural and Social Anthropology. New York – London: Macmillan–Collier.
- GY. HORVÁTH László
1999 Japán kulturális lexikon. Budapest: Corvina.

- HORVÁTH Sándor – KEREZSI Ágnes
2013 Horvátország néprajzi tájegységei. In Horváth Sándor – Kerezi Ágnes – Lackner Mónika: Több mint szomszéd. Mozaikok a horvát népi kultúrából. Kiállítási vezető. 13–20. Budapest: Néprajzi Múzeum.
- JAIN-NEUBAUER, Jutta
2000 Feet & Footwear in Indian Culture. Toronto: The Bata Shoe Museum.
- KAARMA, Melanie – VOOLMAA, Aino
1981 Eesti Rahvarõivad. Tallinn: Eesti Raamat.
- KAPROS Márta, szerk.
2000 Nógrád megye népművészete. Balassagyarmat–Budapest: Nógrád Megyei Múzeumok Igazgatósága. /Népművészeti örökségünk./
- KEREZSI Ágnes
– 1997 A szurguti osztjások életmódja és hitvilága. In Tanulmányok a szurguti osztják kultúráról. Lázár Katalin, szerk. 13–59. Budapest: Néprajzi Múzeum.
– 2009 Az uráli népek néprajza. Piliscsaba: PPKEBTK Finnugor Tanszék. /Fenna-Ugrica Pázmániensa, II./
– 2010 Obi-ugor viseletek. Budapest: Néprajzi Múzeum. /Catalogi Musei Ethnographiae, 17./
– 2016 A női tisztátalanságról árulkodó cipő. Élet és Tudomány 24:747.
- KISS Lajos
1981 A szegény emberek élete I–II. Budapest: Gondolat.
- KO, Dorothy
2001 Every Step a Lotus: Shoes for Bound Feet. University of California Press.
- KRESZ Mária
1956 Magyar parasztviselet (1820–1867). I–II. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- LEHTINEN, Ildikó, toim.
2005 Marit, mordvalaiset ja udmurtit. Perinteisen kulttuurin tietosankirja. Helsinki: Suomalainen Kirjallisuuden Seura.
- LIPS, Julius
1962 A dolgok eredete. Budapest: Gondolat.
- LUX Éva
2001 Időtlen idő – a zen. In Időképek. Fejős Zoltán, szerk. 362–385. Budapest: Néprajzi Múzeum.
- MANNINEN, Ilmari
1932 Die Finnisch-Ugrischen Völker. Leipzig: Harrassowitz.
- MARTIN György, szerk.
1995 Magyar néptáncgyománnyok. Budapest: Planétás.
- MITCHELL, Louise – WARD, Lindie
2008 Stepping out: Three centuries of shoes. Sydney: Powerhouse Museum.
- MLADEN M. Perih / МЛАДЕН М. Перих
2006 Oranci i orancsari Zapadne Srbije krajem XIX i pocetkom XX veka. Pozsega: Narodna Biblioteka. / Опанци и опанчари Западне Србије крајем XIX и почетком XX века.
- MUDRONY Soma, szerk.
1885 Az 1885. évi Budapesti Országos Általános Kiállítás Katalógusa. 2. jav. kiad., Budapest: Pesti Könyvnyomda-Részvény-Társaság.
- NAGY Imre
2017 A Néprajzi Múzeum Amerikagyűjteményében található észak-amerikai indián mokaszinok. Szakértői vélemény, kézirat, NM/49-3/2017.

- NAGY Jenő
 – 1972 Öltözet. *In* Kós Károly – Szentimrei Judit – Nagy Jenő: Kászoni székelypépművészet. 225–265. Bukarest: Kriterion.
- 1974 Öltözet. *In* Kós Károly – Szentimrei Judit – Nagy Jenő: Szilágysági magyar népművészet. 179–206. Bukarest: Kriterion.
- 1977 Lábbeli. *In* Faragó József – Nagy Jenő – Vámszer Géza: Kalotaszegi magyar népviselet (1949–1950). 346–357. Bukarest: Kriterion.
- 1978 Öltözet. *In* Kós Károly – Szentimrei Judit – Nagy Jenő: Kis-Küküllő vidéki magyar népművészet. 255–312. Bukarest: Kriterion.
- 1981 Öltözet. *In* Kós Károly – Szentimrei Judit – Nagy Jenő: Moldvai csángó népművészet. 360–417. Bukarest: Kriterion.
- NOORLANDER, H.
 1962 Klompen. Hun makers en hun dragers. Arnhem: Rijksmuseum voor Volkskunde „Het Nederlands Openluchtmuseum”.
- O’KEEFFE, Linda
 2001 Cipők: topánok, szandálok, papsok paradéja. Budapest: Vince.
- PÁL József – ÚJVÁRI Edit, szerk.
 2001 Szimbólumtár. Jellképek, motívumok, témák az egyetemes és a magyar kultúrából. Budapest: Balassi.
- PALLAS, Peter S.
 1776 Reise durch verschiedene Provinzen des Russischen Reichs. St. Petersburg: Academie der Wissenschaften.
- PESOVÁR Ferenc
 1990 Táncelet és táncos szokások. *In* Magyar néprajz VI. Népzene. Néptánc. Népi játék. Hoppál Mihály – Niedermüller Péter – Tátrai Zsuzsanna, szerk. 195–250. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- PIIRI, Reet
 2006 Rahvarõivaid Eesti Rahva Muuseumist. [Tallinn]: Schenkenberg.
- PÓCS Éva
 1990 Néphit. Magyar néprajz. VII. Népszokás, néphit, népi vallásosság. Dömötör Tekla, fõszerk. 527–692. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- ПРЫТКОВА, Natalia F. / ПРЫТКОВА, Наталья Ф.
 1949 Metallicseszkaja kultovaja poszuda u ugrov. Leningrad: Szbornyik MAE X. / Металлическая культурная посуда у угров. Ленинград, Сборник МАЭ X.
- RAFF, Thomas, red.
 1984 Wallfahrt kennt keine Grenzen. Ausstellung im Bayerischen Nationalmuseum. München: Bayerisches Nationalmuseum.
- RÉKAI Miklós
 2001 Leányom, légy tízezrek ezreivé... *In* Lakodalmi szokások. Mátka-ság, menyegző. Györgyi Erzsébet, szerk. 17–26. Budapest: Planétás. /Jelenlévõ múlt./
- SAROSAC, Đuro / Sarosác György
 1986 Narodna nosnja baranjkih Hrvata. / Baranyai horvát népviselet. Budapest: Tankönyvkiadó.
- SULSER, Wilhelm
 – 1948 Bally. Ausstellung Felsgarten. Schönenwerd. Führer durch das Schuhmuseum der Bally Schuhfabriken AG. Schönenwerd: Bally Schuhmuseum.
 – 1958 Aus der Geschichte des Schuhs. Sonderdruck für das Bally-Schuhmuseum aus „Die Mode in der menschlichen Gesellschaft. Selbstverlag

SWANN, June

2001 History of Footwear in Norway, Sweden and Finland. Prehistory to 1950. Stockholm: Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien.

INTERNETES FORRÁSOK

<http://traditionalshoes.com/>

http://www.studopedia.su/18_159330_albantsi.html

SZÜCS Sándor

2012 A puszta utolsó krónikása. Túrkeve: Túrkevei Kulturális Egyesület.

<http://lib7.com/evropa/778-odezda-greki.html>

VÁRNAI Imre

1961 Társadalmi és népszokások, babona és néphit a lábbeli körül. Különlenyomat a Cipőipari Dokumentáció 1958. december havi számából. Budapest: Cipőtervező és Mintakészítő Vállalat

https://www.britishmuseum.org/pdf/Chinese_symbols_1109.pdf

<http://kerikata.hu/publikaciok/text/nosze-pisl.htm> Női szépségápolás az iszlám középkor világában. Világtörténet. 2002/tavaszi-nyár. 3-20.

VIGEON, Evelyn

1977 Clogs or Wooden Soled Shoes. Reprinted from The Journal of the Costume Society.

<http://www.trc-leiden.nl/trc-needles/index.php/component/k2/item/9652-siwa-bridal-footwear>

<https://tvaraj.com/2015/09/04/paduka-the-footwear-once-worn-by-men-and-women-in-india/>

VUORELA, Toivo

1975 Suomalainen Kansan Kulturi. Porvoo–Helsinki. 588-593. Werner Söderström Osakeyhtiö.

<http://terebess.hu/keletkultinfo/rubak.html> 1. Vereb Katalin: A japán ruházatkodás története.

WILHELM Gábor

- 2001 Sámánok ideje. In Időképek. Fejős Zoltán, szerk. 462–485. Budapest: Néprajzi Múzeum.
- 2016 Sámántárgyak. Diószegi Vilmos gyűjteménye. Budapest: Néprajzi Múzeum

<http://www.urbanlegends.hu/2013/08/a-fellegatott-tornacipok-legendaja/>

<http://www.trc-leiden.nl/trc-needles/index.php/component/k2/item/9652-siwa-bridal-footwear>

ZUEV, Vaszilij F. / ЗУЕВ, Василий Ф.

1947 Opiszanje zsiwuscsh Szibirszkoi gubernii v Berezovszkom uезде inovercseszkih narodov osztjakov i szamojedov. Materialy po etnografii Szibiri XVIII. v. TIE, novaja serija t. V. Moszkva–Leningrád / Описание живущих Сибирской губернии в Березовском уезде Иноверческих народов остяков и самоедов. Материалы по этнографии Сибири XVIII в. ТИЭ, новая серия т. V. Москва–Ленинград.

<http://collections.vam.ac.uk/>

<http://izo-museum.ru/kolleksii/prikladnoe-iskusstvo/tatarskoe-dekorativno-prikladnoe-iskusstvo-respubliki-tatarstan>

BOCSKOR, BOOT, PADUKA:

Adventures in Footwear

The present exhibition explores the rich variety of times, places, uses, and meanings an ethnographic artefact can represent by considering an array of objects of a single type: footwear. Spanning a range of styles from the Carpathian Basin, Europe, and elsewhere and a time period of nearly two hundred years, it is an invitation to adventure – to meticulous observation of cultures near and far. Here, lifted from the contexts of the overall costume and the role of mere accessory, footwear takes centre stage. The material has been arranged in terms not of chronology or region, but of setting – of ordinary days and special occasions – starting with an introductory discussion of the title styles (*bocskor*, boot, *paduka*), followed by a room dedicated to the naked foot, and finally, the bulk of the exhibition, its two main categories subdivided along considerations of climate, geographic and man-made environment, lifestyle, religion, gender, and age group. Some of the artefacts on display come supplied with ample original information on the specific circumstances of their manufacture and use; for most, however, identification has necessarily relied on reference to the professional literature and other, analogous material.

All artefacts selected for this exhibition are either home-made, or were crafted by cobblers or bootmakers. Most saw use in small communities or villages, though both the Hungarian and international collections have yielded examples of footwear originally used in urban settings. Though the size and composition of the collection permit some types to be represented by a number of variants, all are presented as both a means of environmental adaptation, and a material expression of the cultures that produced them. Given closer scrutiny (particularly in the case of festival footwear) are the artefacts' symbolic meanings, as such articles were often employed as an indication of social status, wealth, or age, or the nature of the occasion on which they were worn. As with the collection in general, the material on display inclines towards women's shoes. Moreover, the concept of fashion is apparent even at the level of the common people, with some examples highlighting the principle of adherence to general norms, and others the more rarely manifested factors of ambition and individual choice.

Though the exhibition does include photographic and video material, the focus remains on the physical artefacts, together with the cultural diversity they convey. This approach is reflected in the chosen layout: the objects themselves are displayed prominently in cases in the middle of the room, with auxiliary information relegated to the walls.

